

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการทำงานและได้ทำการจัดแบ่งหมวดหมู่ของเอกสารไว้ดังต่อไปนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนา
2. เอกสารที่เกี่ยวกับปัญหาสาชค และปัญหาสาชคฉบับล้านนา
3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาโครงสร้างนิทานของ วลาดิเมียร์ พรอพพ์
4. เอกสารที่เกี่ยวกับนิทานและนิทานพื้นบ้านล้านนา
5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ล้านนา

อาณาจักรล้านนาหรือดินแดนล้านนา ในปัจจุบันประกอบไปด้วย 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบนได้แก่ จังหวัด เชียงราย พะเยา แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน ลำปาง ลำพูน และเชียงใหม่ กษัตริย์ผู้ก่อตั้งอาณาจักรล้านนา คือ พญามังราย “ ประสูติที่เมืองเงินยาง ประมาณ พ.ศ. 1782 เป็นโอรสของพญาลาวเม็งและนางอ้วมิ่งจอมเมือง (นางเทพคำข่าย) ธิดาท้าวรุ่งแก่นชาย ครองราชย์ พ.ศ. 1803, สร้างเมืองเชียงราย พ.ศ. 1805, ยึดครองเมืองของ พ.ศ. 1812, สร้างเมืองฝาง พ.ศ. 1816, ทำสัญญาเป็นมิตรกับพญาเจ้าเมืองและพ่อขุนรามคำแหง พ.ศ. 1830, ยึดครองเมืองหริภุญไชย พ.ศ. 1835, สร้างเวียงกุมกาม พ.ศ. 1837, สร้างเมืองเชียงใหม่ พ.ศ. 1839, สวรรคต พ.ศ. 1854 พระชนมายุรวม 72 ปี ” (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2528 : 20)

ในสมัยแรก ๆ ของการตั้งเมืองเชียงใหม่ ศูนย์กลางการปกครองยังไม่ใช่เมืองเชียงใหม่อย่างแท้จริงยังอยู่ที่เดิมคือเมืองเชียงราย จากนั้นเลื่อนขึ้นไปทางเหนือคือเชียงแสนต่อมาเมื่อได้รวมเมืองพะเยาไว้ในเขตแคว้นแล้ว เชียงใหม่จึงเป็นศูนย์กลางการปกครองของแคว้นล้านนาอย่างแท้จริง ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 20 ได้รวมเอาเมืองแพร่และเมืองน่านไว้ในอำนาจรวมระยะเวลาของการรวมตัวเป็นแคว้นล้านนาประมาณ 150 ปีเศษ มีหลักฐานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของแคว้นล้านนาในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านศาสนา ศิลปะ วรรณคดี (ฮันส์ เพนซ์ , 2527 : 18-19) แคว้นล้านนาเจริญรุ่งเรืองจนถึงขีดสุดในสมัยของพระเจ้าติโลกราช

พระองค์ทรงนับถือพระศาสนาอย่างแนบแน่น มีการแต่งตำรา ตำนาน และในสมัยนี้ยังมีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 8 ของโลกซึ่งเป็นครั้งแรกของไทยด้วย (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2525 : 278) เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่ พ.ศ. 1839 พ.ศ. 2101 จึงเสียดอกราชแก่พม่า มีกษัตริย์ราชวงศ์มังรายปกครอง 18 พระองค์ ภายหลังจากเจ้ากาวิละทรง กอบกู้เอกราชได้สำเร็จใน พ.ศ. 2324 ด้วยการช่วยเหลือของพระเจ้าตากสิน ราชวงศ์ทิพจักรมีกษัตริย์ปกครองเชียงใหม่สืบต่อมาอีก 8 รัชกาล จวบจนถูกผนวกเข้ากับกรุงเทพมหานคร

2. เอกสารที่เกี่ยวกับปัญญาสชาดกและปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ความหมายของชาดกและปัญญาสชาดก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 359) ได้ให้ความหมายของชาดกไว้ว่า ชาดก (ชาดก) น. เรื่องของพระพุทธเจ้าที่มีมาในชาติก่อน เช่นเดียวกับ เฉลิม มากมวล (2518 : 186) ที่ได้กล่าวถึงความหมายของชาดกในพุทธศาสนาว่า ชาดก หมายถึง เรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าขณะที่ทรงประกอบพระจริยาวัตรบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งอาจเสวยพระชาติเป็นคน สัตว์ หรือเทวดาที่แสดงบทบาทสำคัญในเรื่อง หรือบางครั้งมีฐานะเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่ได้กระทำไว้ ส่วนปัญญาสชาดกนั้นหมายถึง นิทานชาดกจำนวน 50 เรื่อง ตามประวัติกล่าวว่านักปราชญ์ชาวล้านนาได้เรียบเรียงขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2000-2200 เป็นชาดกนอกนิบาตที่แต่งเลียนแบบอรรถกถาชาดกในพระไตรปิฎก กล่าวคือมีองค์ประกอบที่เหมือนกัน ได้แก่ ส่วนนำเรื่องหรือปัจจุบันวัตถุ ตัวเรื่องชาดกหรืออดีตวัตถุ และส่วนท้ายเรื่องหรือสโมธาน ปัญญาสชาดกมีที่มาของเนื้อเรื่องจากชาดกในคัมภีร์พุทธศาสนาวรรณคดีสันสกฤต และนิทานพื้นเมืองในท้องถิ่นของไทยโดยมีการเรียบเรียงปรับเปลี่ยนเนื้อหาสาระให้เข้ากับค่านิยม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นของผู้เรียบเรียงเป็นสำคัญ (เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร, 2529 : 3)

ความเป็นมาของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

หลังจากที่อาจารย์สิงหนะ วรรณสัย และ ดร. ฮาดันต์ สุนดิอุส ได้ทำการสำรวจ และรวบรวมวรรณกรรมชาดกเรื่องปัญญาสชาดกฉบับอักษรล้านนา ที่รักษาไว้ตามหอพระธรรมในวัดต่าง ๆ ใน 7 จังหวัดภาคเหนือตอนบนระหว่าง พ.ศ. 2517-2518 พบว่า ต้นฉบับที่จารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาที่สมบูรณ์ที่สุดมีทั้งหมด 200 เรื่อง และเมื่อคณะผู้วิจัยในโครงการสำรวจคัมภีร์อักษรธรรมล้านนา ประกอบด้วย รศ. ดร. พิชิต อคินิจ ผู้เป็นหัวหน้าโครงการ ร่วมกับคณาจารย์ของภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ประกอบไปด้วย ศ.ดร. อุดม

รุ่งเรืองศรี ผศ. ดร. ถิขิต ถิขิตานนท์ ผศ. บำเพ็ญ ระวิน ผศ. วิมลสรรค์ ไสหลวงษ์ และ ดร.ฮารัลด์ สุนดิอุส ได้คัดเลือกต้นฉบับที่มีความสมบูรณ์ที่สุดจากวัดสูงเม่น อ. สูงเม่น จ. แพร่ ซึ่งจารเมื่อ จ.ศ. 1198 (พ.ศ. 2379) มีจำนวนทั้งหมด 9 มัด และมีการระบุถึงผู้จารไว้อย่างชัดเจน ว่าครุบาทัญจนเถระชาวเมืองแพร่ได้เดินทางไปคัดลอกต้นฉบับจากวัดวิชุน เมืองหลวงพระบางของลาว ระหว่าง จ.ศ. 1195 – 1198 นำมาปริวรรตและศึกษาวิเคราะห์ ตรวจสอบ ข้อมูลจนเป็นที่เรียบร้อยแล้วจึงจัดพิมพ์เผยแพร่รูปเล่มใน พ.ศ. 2541 และใช้ชื่อเรื่องว่า “ การศึกษาเชิงวิเคราะห์ ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย ” โดยใช้ข้อมูลหลักจากฉบับวัดสูงเม่น แล้วใช้ฉบับ วัดช้างค้ำ วัดเหมืองหม้อ วัดต้นแหลง วัดพญาภู วัดป่าเหมือด และวัดหลวงเป็นฉบับสอบทาน พร้อมกับนำเอาปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ ฉบับของ Pali Texts Society และอรรถกถาทั้ง 10 ภาค มาช่วยในการสอบทานอีกชั้นหนึ่ง เนื่องจากนักวิชาการสมัยใหม่ได้ให้ความสนใจและทำการศึกษาวรรณกรรมเรื่องปัญญาสชาดก รวมทั้งวรรณกรรมอื่น ๆ ที่พัฒนาไปจากเรื่องปัญญาสชาดกนี้มากยิ่งขึ้น โครงการศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา และโครงการสำหรับจัดพิมพ์ผลงานการศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญญาสชาดกฉบับล้านนาไทย จึงได้รับการสนับสนุนด้านทุนวิจัยจากมูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย วัดอุประสงค์สำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ปัญญา สชาดกฉบับล้านนา เพื่อส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมล้านนาให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางและแพร่หลายต่อไปในแวดวงของวรรณกรรมท้องถิ่น ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์วรรณกรรมเก่าแก่อันเป็นมรดก สืบทอดทางวัฒนธรรมในสังคมท้องถิ่นล้านนาให้ยืนยาวสืบไป

ลักษณะโดยทั่วไปของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ปัญญาสชาดกฉบับล้านนา มีชาดกทั้งหมด 56 เรื่อง พบว่า ชาดกส่วนใหญ่เป็นชาดก นอกนิบาตที่จัดอยู่ในชุดของปัญญาสชาดก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากวรรณคดีพุทธศาสนาบาลี สันสกฤตและเรื่องพื้นบ้านในท้องถิ่นล้านนา เช่น สุวณณสังขราชกุมมารชาดก จันฆาตกชาดก โสณันทชาดก และสิริสากุมมารชาดก นอกจากนี้ยังมีการนำชาดกในนิบาตชาดกและเรื่องที่ย้ายชื่อเรื่องว่า “วัดอุ” ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ในธรรมบทภาค 1 มาจัดไว้ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา นี้ด้วยตัวอย่างเช่น ชาดกที่มาจากอรรถกถาชาดก มีจำนวน 16 เรื่อง ได้แก่ เรื่องกุงุรคมิคชาดก มฆชาดก ัมมธัชชชาดก ทริวาหนชาดก มหิสสชาดก จัมเปยชชาดก กปราชชาดก กุสสรราชชาดก วัฏฏกชาดก สุตตโสสมชาดก สาทินนราชชาดก นลกชาดก กุกุรชาดก สุวณณมิกคชาดก และทุกุสุราชชาดก ส่วนชาดกที่ลงท้ายชื่อเรื่องว่า “วัดอุ” มี 1 เรื่อง คือ ติสสเถรวัดอุ

ส่วนประกอบของนิทานในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา ปัญญาสชาดกฉบับล้านนามีการเขียนแบบบรรดกษัตริย์ประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญดังนี้

1. **ปัจจุบันวัตถุ** คือ เรื่องปัจจุบันในสมัยพระพุทธเจ้า กล่าวถึงสาเหตุของการเล่านิทานเรื่องนั้น ๆ ว่าเกิดเหตุการณ์อย่างไรขึ้น จึงทำให้พระพุทธองค์ตรัสเล่าถึงนิทานอันเป็นเรื่องในอดีตชาติของพระองค์เอง และเล่าให้ใครฟัง เล่าที่ใด เมื่อใด เป็นวิธีที่ผู้เรียบเรียงที่จะอ้างให้เชื่อว่านิทานนั้นมาจากพุทธวจนะจริงๆ
2. **อดีตวัตถุ** คือ ตัวนิทานชาดกแท้ เป็นเรื่องในอดีตชาติของพระพุทธเจ้าซึ่งก็คือนิทานพื้นเมืองที่นำมาเล่าโดยอ้างว่าตัวเองของเรื่องคือ พระโพธิสัตว์
3. **กาลา** คือ ส่วนหนึ่งของอดีตวัตถุ ส่วนใหญ่จะเป็นบทสนทนาโต้ตอบบทพรรณนาคร่ำครวญ แสดงอารมณ์ของตัวละคร หรือข้อธรรมะ และมีข้อความแปลกำกับไว้ด้วย
4. **สโมธาน** คือ การเชื่อมเรื่องทั้งสองส่วน คือ อดีตวัตถุกับปัจจุบันวัตถุเข้าด้วยกัน โดยระบุว่าตัวละครในเรื่องกลับชาติมาเกิดเป็นบุคคลใดในสมัยพระพุทธเจ้า โดยพระเอกของเรื่องจะกลับชาติมาเป็นพระพุทธเจ้าเสมอ (เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร, 2529 : 5-6)

รูปแบบคำประพันธ์ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

สุกนิดา เชื้ออินตะ (2544 : 13-14) ได้ทำการศึกษารูปแบบคำประพันธ์ของเรื่องชาดกจำนวนทั้ง 56 เรื่อง ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาพบว่า มีลักษณะเป็นร้อยแก้วจำนวนเทศน์โดยแปลจากภาษาบาลีมาเป็นภาษาพื้นถิ่นหรือภาษาล้านนา มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. การแปลที่เป็นสำนวนโวหาร
2. การแปลที่เป็นสำนวนนิสสัย

1. **ชาดกที่เป็นสำนวนโวหาร** หมายถึง ชาดกที่ยกภาษาบาลีเป็นจุดนิยบทจากนั้นจึงกล่าวคำแปลเป็นภาษาถิ่นล้านนา ด้วยข้อความที่เกี่ยวข้องกับกาลาหรือภาษาบาลีที่ยกมา และมีการแทรกภาษาบาลีกับคำแปลที่เป็นภาษาถิ่นล้านนาสลับกันไปจนจบเรื่องโดยจะพบการแปลตามลักษณะของสำนวนโวหารนี้ในชาดกเรื่องสุวรรณสังขราชกุมมารชาดก ปัญญาพลชาดก จันทันตชาดก และจัมเปยชาดก

ตัวอย่าง

กล่าวถึงพระญาพรหมทัตต์ ว่า ... ต่ สุตวา ราชานัมโนรมมัม
 วิย ภริยา อุโภติ โส ราชา ส่วนพระญาพรหมทัตต์ตนนั้น สุตวา ได้ยินแล้ว
 อันถ้อยคำทิสปาโมกข์อาจารย์หากกล่าวตั้งนั้น โสมนสสุชาโต ก็มีใจ
 โสมนัสส์ขึ้นชมยินดีเชิงถ้อยคำอันนั้น พระญาก็มีใจสินหารักยั้งนาง
 ทั้ง 2 ยิ่งกว่าพายหลังหันแล...

(สุวรรณสังขราชกุมมารชาดก, 2541 : 189)

จากตัวอย่างเป็นตัวอย่างการใช้ภาษาบาลีในตอนที่สำคัญ โดยยกภาษาบาลีมาตั้งไว้แล้ว
 อธิบาย เมื่ออธิบายถึงตอนสำคัญก็จะขึ้นภาษาบาลีอีกครั้ง แล้วจึงอธิบายต่อไปจนกว่าจะจบเรื่อง

2. **ชาดกที่เป็นสำนวนนิสสัย** หมายถึง ชาดกที่ยกเอาคาถา หรือภาษาบาลีมาตั้งแล้ว
 แปลคำต่อคำ สำหรับการแปลภาษาบาลีที่ยกมานั้น เป็นแปลยกศัพท์หรือเป็นการแปลแบบตรงตัว
 ซึ่งจะพบการแปลลักษณะนี้ในชาดกส่วนใหญ่ของปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ตัวอย่าง

... สตุถา อันว่าพระสัพพัญญูเจ้า สุตวา ได้ยินแล้ว เตสั
 กถั ยังถ้อยคำแห่งเจ้าภิกขุทั้งหลายฝูงนั้น ทิพฺพโสเตน ด้วยทิพฺพโสตวิญญาณ
 คื่อว่าหุทิพฺพ นิกฺขมิตฺวา สระเด็จออกมา สุกนฺธกฺกุโธ จากคันธกฺกุโธอันอบรม
 ไพด้วยกลิ่นอันหอม อากนฺตฺวา มาแล้ว ฆมฺมสภายั สฺวยังฆมฺมสกา โรงฆมฺม นิสี
 ทิตฺวา สระถิตนั้งอยู่ สตุตฺตรตนฆมฺมาสเน เหนือฆมฺมาสน้ำสสนาอันประดับ
 ประคาไปวยแก้ว ๗ ประการ นิจุฉาเรตฺวา เล่งเบ่งออก มธุรสฺสุเรน ด้วย
 เสียงอันม่วนเพราะ พุรฺหมโฆเสน เหมือนคั้งเสียงมหาพรหม อามนฺเตสิ ก็
 ด้านจรรจา...

(สมุทฺทโฆสชาดก, 2541 : 1)

จากตัวอย่าง เป็นชาดกที่ยกภาษาบาลีมาแล้วแปลทีละตัวไปจนจบเรื่อง เช่น สตุถา
 แปลว่า พระสัพพัญญูเจ้า สุตวา แปลว่า ได้ยินแล้ว...อามนฺเตสิ แปลว่า คีด้านจรรจา (หรือ
 โพรสิตฺโต แปลว่า อันว่าโพรสิตต์เจ้านั้น ปตฺวา แปลว่า ได้ถึง...ตฺสุมี กาล แปลว่า ในกาล
 ยามนั้น เป็นต้น)

องค์ประกอบของเรื่องชาดกในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

สุภณิดา เชื้ออินทร์ตะ (2544 : 16-20) ได้ศึกษาองค์ประกอบของเรื่องชาดกในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา พบว่าสามารถจัดประเภทของเรื่องชาดกได้ 2 ลักษณะคือ

1. ชาดกที่ยึดรูปแบบเคร่งครัดตามหลักการพิจารณารูปแบบชาดกในกรอบคัมภีร์ฝ่ายบาลี

2. ชาดกที่ไม่ยึดรูปแบบชาดกตามกรอบบาลีอย่างเคร่งครัด

1. ชาดกที่ยึดรูปแบบเคร่งครัดตามหลักการพิจารณารูปแบบชาดกในกรอบคัมภีร์ฝ่ายบาลี

ชาดกเหล่านี้มีรูปแบบเช่นเดียวกับชาดกในพระไตรปิฎก กล่าวคือ มีองค์ประกอบครบถ้วน เริ่มต้นด้วยการตั้งกาลาที่เป็นคำสอนก่อนที่จะเริ่มเรื่องในส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุและจบลงด้วยสโมธาน อันได้แก่เรื่องส่วนใหญ่ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ตัวอย่างการตั้งกาลาในปัจจุบันวัตถุ

ชิรฺนฺติเว ราชฺรธา สุจิตฺตาคิ อิทํ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
 กุมารํ อารพฺก กเถสิ สตุถา อันว่าพระเจ้า วิหรนฺโต อันอยู่ เขตฺวเน ใน
 ป่าเขตวัน อารพฺก ปรารก อริฏฺฐกุมารํ เซึ่งอริฏฺฐกุมมาร หื้อเปนเหตุ กเถสิ
 คีเทสนา อิทํ กาลํ ยังกาลาอันนี้ว่า ชิรฺนฺติ เว ราชฺรธา สุจิตฺตา คังนี้เปนต้น
 (อริฏฺฐชาดก, 2541 : 373)

จากตัวอย่าง คือส่วนที่เป็นปัจจุบันวัตถุของชาดกเรื่องอริฏฐชาดก โดยในตอนเริ่มเรื่องได้มีการตั้งกาลาว่า “ชิรฺนฺติเว ราชฺรธา สุจิตฺตาคิ” เป็นส่วนนำก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรารกกับพระภิกษุแล้วเล่าเหตุการณ์ของเรื่องชาดกทั้ง 2 เรื่องต่อไป เมื่อเล่าเรื่องจบแล้วจึงกล่าวสโมธาน

ตัวอย่างสโมธาน

... สตุถา อันว่าพระพุทธะเจ้า อหริตฺวา นำมาแล้ว อิมํ รมฺม
 เทสนํ ยังธัมมเทสนาอันนี้ ปกาเสตฺวา สำแดงแล้ว สจฺจานิ ยังสัจจธัมมํ
 ทังหลาย สโมธานเนนฺโต อันจักชຸมฺนุมา ชาดกํ ยังชาดก อาห คีกล่าว
 โอสานคาลํ ยังโอสานคาลาว่าคังนี้ ภิกฺขเว ตูราภิกฺขุทังหลาย มาตา อันว่าแม่
 แห่งโพธิสัตตฺเมื่อก่อนพ้ຸน มหามาया คือว่านางสรีมหามาया ชนิกา อันเปน

แม่แห่งพระตถาคต อาสิ คัมภี อิทานี ในกาละบัดนี้แล พุทธมุตโต มหา
 ราชา อันว่าพระญาใหญ่ชื่อว่า พรหมทัตต์ สุทฺโธทโน คือพระญาศรีสุทฺโธ
 นะอันเปนพ่อแห่งพระตถาคต อาหุ คัมภี สพฺเพ ราชปริวารา อันว่าปรีสาทแห่ง
 พระญาทั้งหลายมวล ตมฺหิ นกร ในเวียงอันนั้น ตทา ในกาละปางนั้น จตุปรี
 สาคือปรีสาท ๔ ประการ ตถาคตสุต แห่งพระตถาคต อาหุ คัมภี โส อริฏฺฐกุม
 โร อันว่าเจ้าอริฏฺฐกุมมาร ราชปุตฺโต อันเปนลูกของพระญาที่บวชเปนรสี
 โลกนาโถ คือพระเจ้าตนเปนที่เพ็งแก่โลกทั้ง 3 อิทานี ในกาละบัดนี้...

(อริฏฺฐชาดก, 2541 : 381)

ตัวอย่างที่ยกมา เป็นสโมธานจากชาดกเรื่องอริฏฺฐชาดก โดยพระพุทธเจ้าได้กล่าวถึงว่า
 ใครคือใครในชาติปัจจุบัน เช่น แม่ของพระโพธิสัตว์อริฏฺฐกุมมาร คือ พระนางสิริมหายา
 พระญาพรหมทัตต์ คือ พระญาศรีสุทฺโธนะ และอริฏฺฐกุมมาร ก็คือ พระพุทธเจ้า เป็นต้น

2. ชาดกที่ไม่ยึดรูปแบบชาดกตามกรอบบาลีอย่างเคร่งครัด

ชาดกเหล่านี้ มีองค์ประกอบไม่ครบถ้วนตามลักษณะของชาดก มักจะไม่มีการตั้งคาถา
 ที่เป็นคำสอนก่อนที่จะเริ่มเรื่อง แต่จะปรากฏเพียงคำไหว้พระรัตนตรัย จากนั้นจึงเข้าสู่ปัจจุบันวัตถุ
 บางเรื่องจะขาดองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งไป เช่น คาถา ปัจจุบันวัตถุ หรือสโมธาน จะพบ
 ได้จากชาดกบางเรื่อง เช่น สิริสากุมมารชาดก และเรื่องทุกัมมชาดก ที่ขาดความนำภาษาบาลีใน
 ส่วนเริ่มเรื่อง เรื่องมฆชาดกไม่มีปรารภชาดกส่วนเรื่องวิริยปัญญาชาดก และเรื่องมหาปทุมกุมมาร
 ชาดกนั้นไม่มีคาถานำและปรารภชาดก เป็นต้น

ตัวอย่างชาดกที่ขาดความนำภาษาบาลีในส่วนเริ่มเรื่อง

... โสตุชฺณา ตฺราสํปฺปฺริสสะทังฺกลาย สตุถา อันว่าพระสัพพัญญู
 เจ้าตนเปนครูแก่คนแลเทวดาทั้งหลาย วิหรนฺโต ยังอิริยาบถ ๔ ประการหื้อ
 เปนไพ เวทฺเวนในป่าเวทฺวินอาราม อารพฺภ ปรารภแล้ว เทวตฺตสุตฺต สุกฺคสุตฺต
 โทสกรณฺ์ เช็งกิริยาอาการอันกะทำโทสแก่พระพุทธเจ้าแห่งเทวทัตต์เถร หื้อ
 เปนเหตุแก่ญาณ กเถสิ คีจิงฺปฺวุตฺติเทสนา อิํมํ ยังธัมมเทสนอันนี้ อันพระ
 หากคาดด้วยอาทิบาทคาถาว่า หา ตาต ปิยฺปุตฺตก คังนี้เปนเค้า...

(สิริสากุมมารชาดก, 2541 : 113)

ตัวอย่างชาดกที่ไม่มีปรารภชาดก

....อดีต มคธรรณู ราชคเห มคฺคราชา ราชฺ การสิ ดังนี้
เป็นเค้า พระพุทธเจ้าเทศนาว่า คูราภิกขุทั้งหลาย เอโก มคฺคราชา อันว่า
พระญามัคคตน ๑ การสิ ก็ได้เสวย ราชฺ ยังราชสิสัมปัตติ ราชคเห ใน
เมืองราชคหะ มคธรรณู อันมีในละแวกแคว้นเมืองมคธ อดีต ในกาละเมื่อ
พุนแล...

(มมชาดก, 2541 : 357)

ตัวอย่างชาดกที่ไม่มีคาถานาและปรารภชาดก

... นโม ตสฺสตุ นโม มกฺวา นมฺสกาโร อันว่ากรียอันน้อม
ไหว้ เม แห่งผู้ข้า อตฺถ กิจฺจํมี ตสฺส ภควโต แห่งพระพุทธเจ้าตนนั้น
อรหโต อันไกลแต่ราก็เลศ สมมาสมพุทฺธสฺส อันตรัสรู้สัมมทั้งมวลด้วยตน
ด้วยดี...บัดนี้พระสัพพัญญูเจ้า วตฺวา ก็กล่าวแก่ภิกขุว่า ภิกขเว คูราภิกขุ
ทั้งหลายอย่าได้ติเตียนภิกขุตนนี้ในกาละบัดนี้เทอะ นักปราชญ์อันเป็นแล้ว
เมื่อก่อนพุนมา สละชีวิตแห่งตนหือเปันทานเพื่อประโยชน์แก่พ่อแลแม่ดีหลี
แล ...

(มหาปทุมมกุมมารชาดก, 2541 : 947)

ความสำคัญของปัญญาชาดกที่มีต่อสังคมล้านนา

ปัญญาชาดกถือเป็นวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่แสดงออกซึ่งเนื้อหาของ การ
บำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์อย่างชัดเจน อันเป็นแบบแผนที่จะให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติ
ตาม เพื่อให้เกิดผลดีต่อบุคคลและชุมชนต่อไป ปัญญาชาดกจัดว่าเป็นลายลักษณ์อักษรประเภท
ร้อยแก้วล้านนาเทศน์ที่นักปราชญ์ชาวล้านนาเป็นผู้เรียบเรียงขึ้นปรากฏอยู่ในต้นฉบับคัมภีร์ไบลาน
มีการจารึกด้วยอักษรธรรมล้านนาและถูกเก็บรักษาไว้ตามหอพระธรรมของวัดต่าง ๆ ในด้าน
รูปแบบของลักษณะเนื้อหา จัดว่ามีลักษณะเป็นชาดกนอกนิบาตที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดี
พุทธศาสนาและเรื่องพื้นบ้านในท้องถิ่นเป็นสำคัญ ซึ่งมีการกำหนดให้พระโพธิสัตว์เป็นตัวละครของ
เรื่อง เป็นตัวอย่างและพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พึงปรารถนา อาทิ ความกตัญญูต่อบิดามารดา การให้การ
เสียสละ การมีขันติต่อความอดทนยากลำบาก การให้อภัยแก่ผู้อื่น ความเพียร ความมัธยัสถ์
การประกอบสัมมาอาชีพ การเป็นผู้นำที่ดีในการปกครองบ้านเมืองและปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา
ของตน โดยพฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นกรอบพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคมทั้งสิ้น

ซึ่งปราชญ์ชาวล้านนาได้สื่อสารไว้ในรูปแบบของชาดกอย่างมีความหมาย (ประคอง นิมมานเหมินท์, 2521 : 203) นอกจากนั้นปัญญาชาดกยังเป็นแบบแผนของการรังสรรค์วรรณกรรมท้องถิ่น อาทิ คำวอเรื่อง นกกระจาบ จันตะคา สุวรรณหอยสังข์ สุธรรณู คำคำคำ ส่วนวรรณคดีของชาติ ได้แก่ สมุทโทมทศคำฉันท์ สังข์ทอง ฯลฯ

จากความสำเร็จที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญญาชาดกเป็นวรรณคดีมรดกที่มีถิ่นกำเนิด และการแพร่กระจายอยู่ในประเทศไทยและสังคมไทยอย่างช้านาน ความสำคัญนั้นเปรียบได้กับเส้นโลหิตใหญ่ที่คอยหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตและศิลปกรรมไทยแขนงต่าง ๆ มาช้านาน ฉะนั้นจึงควรมีการอนุรักษ์วรรณกรรมปัญญาชาดกให้คงอยู่คู่กับสังคมล้านนาและสังคมไทยตลอดไป

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างนิทานของ วลาดิเมียร์ พรอพพ์

ความหมายของโครงสร้างนิทาน

โครงสร้างนิทาน หมายถึง สิ่งที่กำหนดความเป็นนิทานแต่ละประเภท ซึ่งประกอบด้วยพฤติกรรมหลักของตัวละครที่นำมาเรียงร้อยต่อกันอย่างมีระบบสัมพันธ์กัน การศึกษาเชิงโครงสร้างจึงสนใจหน่วยย่อยต่าง ๆ (units) และความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยนั้น ๆ (relations of units) การศึกษานิทานเชิงโครงสร้างจึงมักเริ่มต้นที่การแยกนิทานออกเป็นหน่วยย่อย ๆ แล้วอธิบายระบบความสัมพันธ์ของหน่วยย่อยต่าง ๆ เหล่านั้น (ศิริพร ฌ ถलग บรรณาธิการ, 2544 : 1-2)

ความเป็นมาของทฤษฎีโครงสร้างนิทานของ วลาดิเมียร์ พรอพพ์

วลาดิเมียร์ พรอพพ์ เป็นนักคติชนวิทยาชาวรัสเซียผู้หนึ่ง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการศึกษาคติชนวิทยา เขาได้เสนอผลงานการวิเคราะห์นิทานออกสู่สาธารณชนเป็นภาษารัสเซีย เมื่อ ค.ศ. 1928 และต่อมาอีก 30 ปี คือ ค.ศ. 1958 ผลงานเขาก็ได้รับการตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ ผลงานเล่มนี้มีชื่อว่า Morphology of the Folktale ในหนังสือเล่มนี้พรอพพ์ได้ศึกษาวิเคราะห์นิทานมหัศจรรย์ (fairy tale) ของรัสเซียประมาณ 100 เรื่อง แล้วให้ข้อสรุปว่า นิทานทั้ง 100 เรื่องดำเนินไปบนโครงสร้างเดียวกัน หมายถึงว่ามีลำดับการดำเนินเรื่องคล้าย ๆ กัน การวิเคราะห์นิทานครั้งนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง เพราะถือว่าเป็นครั้งแรกที่มีการวิเคราะห์นิทานในเชิงโครงสร้าง

พรอพพ์ได้กล่าวถึงปัญหาของการศึกษานิทานก่อนหน้านี้ว่า ได้มีผู้ศึกษาวิเคราะห์นิทานมากมาย แต่เป็นการศึกษาที่ยังไม่เป็นไปตามหลักการทางวิทยาศาสตร์มากนัก ทั้งยังได้ผลสรุปที่ไม่ชัดเจน การศึกษาดังกล่าวมุ่งไปที่การจัดแบ่งประเภทนิทานให้เป็นหมวดหมู่ ผู้วิจัยแต่ละคนใช้หลักเกณฑ์ต่าง ๆ กันไปในการจัดแบ่งประเภทนิทาน Volkov เป็นนักคติชนวิทยาผู้หนึ่งที่ศึกษา

นิทานแล้วได้กำหนดคุณสมบัติของนิทานมหัศจรรย์ว่ามีแนวเรื่อง (theme) 15 ประเภท เช่น 1. เกี่ยวกับความไม่ยุติธรรม 2. เกี่ยวกับความโง่เขลาของวีรบุรุษ 3. เกี่ยวกับพี่ชาย 3 คน 4. เกี่ยวกับการต่อสู้กับมังกร 5. เกี่ยวกับความพยายามให้ได้เข้าสาวมา 6. เกี่ยวกับความฉลาดของหญิงสาว 7. เกี่ยวกับผู้ถูกสะกดหรือถูกสาป 8. เกี่ยวกับการเป็นเจ้าของของวิเศษ 9. เกี่ยวกับภรรยาที่ไม่ซื่อสัตย์ เป็นต้น

พรอพพ์วิจารณ์ว่า Volkov ใช้หลักเกณฑ์หลากหลายในการกำหนดคุณสมบัติของนิทานมหัศจรรย์ เช่น ที่ว่าคุณสมบัติของนิทานมหัศจรรย์อาจเกี่ยวกับความโง่เขลาของตัวเอก (ข้อ 2) นั้นเป็นการกำหนดโดยใช้คุณสมบัติของตัวเอก ส่วนที่เกี่ยวกับพี่ชาย 3 คน (ข้อ 3) เป็นการใช้จ่ายจำนวนตัวเอกเป็นเครื่องกำหนด หรือส่วนที่เกี่ยวกับการต่อสู้กับมังกร (ข้อ 4) เป็นการใช้จ่ายการกระทำเป็นเครื่องกำหนด Aame ก็เป็นนักคิดชนวิทยาอีกผู้หนึ่งที่พรอพพ์กล่าวถึงว่า ได้กำหนดองค์ประกอบของนิทานมหัศจรรย์ไว้ยังไม่ชัดเจนนัก เช่น Aame ตั้งข้อสังเกตว่านิทานมหัศจรรย์มักมีลักษณะดังนี้ 1. คู่ต่อสู้เหนือปกติธรรมดา 2. คู่ครองที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ 3. งานที่เหนือวิสัยที่จะทำได้ 4. มีผู้วิเศษคอยช่วยเหลือ 5. ของวิเศษ 6. ความรู้หรือพลังวิเศษ 7. อนุภาคอื่น ๆ ของของวิเศษ พรอพพ์เห็นว่าการกำหนดครั้งนี้กว้างเกินไป เช่น ข้อ 4. มีผู้วิเศษคอยช่วยเหลือ (a supernatural helper) กับข้อ 2. คู่ครองที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (a supermatural spouse) นั้น อาจเกิดความสับสนเพราะสามารถหมายถึงสิ่งเดียวกันได้ เช่น บางครั้งผู้วิเศษที่มาช่วยเหลืออาจเป็นคู่ครองที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ซึ่งอาจหมายถึงคนคนเดียวกันก็ได้ ถ้าเป็นเช่นนั้น การกำหนดคุณสมบัติในลักษณะดังกล่าวอาจซ้ำซ้อน ไม่อาจแยกให้ต่างกันโดยเด็ดขาด

นอกจากนี้พรอพพ์ยังได้กล่าวถึงข้อจำกัดในการศึกษานิทานของ Aame และนักคิดชนวิทยาคนอื่น ๆ ที่ให้คำจำกัดความว่า อนุภาคเป็นหน่วยย่อยของนิทานที่แยกไม่ได้อีกแล้ว (indivisible unit) หากนักวิชาการที่เล่นเรื่องอนุภาค จะนับว่า “พ่อคนหนึ่งมีลูกชาย 3 คน” คืออนุภาคหนึ่งอนุภาค “ลูกเลี้ยงสาวออกจากบ้าน” คือ อนุภาคหนึ่งอนุภาค “อิวานต่อสู้กับมังกร” ก็คืออนุภาคหนึ่งอนุภาค ซึ่งพรอพพ์ชี้ให้เห็นว่า ถ้าเรานับว่า “มังกรตัวหนึ่งลักพาตัวลูกสาวของพระราชินี” เป็นหนึ่งอนุภาค จะพบว่าเราสามารถแทนที่ “มังกร” ด้วย Koscej, ลมบ้าหมู, ปีสาง, เขี้ยว, พ่อมดหมอผีได้ ซึ่งการแทนที่นี้ไม่ได้มีผลกระทบต่อนิทานแต่อย่างใด เพราะยังคงเหตุการณ์ของการลักพาเอาไว้ ในขณะที่เดียวกันเราก็สามารถแทนที่ “ลูกสาว” ด้วย พี่สาว, น้องสาว, เจ้าสาว และแทนที่ “พระราชินี” ด้วยชานา, พระ หรือนักบวช ได้เช่นเดียวกัน นี่จึงถือเป็นข้อบกพร่องของอนุภาค เพราะในแง่หนึ่งอนุภาคหนึ่ง ๆ อาจสมบูรณ์ในตัวเอง แต่มีลักษณะที่ “ไม่สิ้นสุด” เพราะสามารถแทนที่ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำได้

ทฤษฎีโครงสร้างนิทานของพรอพพ์

พรอพพ์ได้ศึกษาถึงข้อจำกัดในการศึกษานิทานด้วยวิธีการต่าง ๆ ที่ผ่านมา ทำให้เขามาศึกษานิทานโดยพิจารณาไปที่พฤติกรรมของตัวละครแทน โดยได้ยกตัวอย่างของนิทาน 4 เรื่อง มาเปรียบเทียบกันดังนี้

1. ชาร์ให้เหยี่ยวกับพระเอก เหยี่ยวพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
2. คนแก่ให้ม้ากับพระเอก ม้าพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
3. คนทรงให้เรือกับพระเอก เรือพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง
4. เจ้าหญิงให้แหวนกับพระเอก แหวนพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง

พรอพพ์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวละครที่เปลี่ยนไป หากแต่เขาสนใจว่าขณะที่ตัวละครเปลี่ยน (เช่น ชาร์, คนแก่, คนทรง, เจ้าหญิง) แต่พฤติกรรมหรือการกระทำกลับไม่เปลี่ยน (การให้และการพา) เขาจึงลงความเห็นว่า นิทานแต่ละเรื่องมีพฤติกรรมที่คล้าย ๆ กัน และมีลำดับพฤติกรรมที่คล้าย ๆ กัน เช่น มีตัวละครบางตัวให้บางอย่างกับพระเอก และสิ่งนั้นพาพระเอกไปอีกเมืองหนึ่ง ทำให้สามารถกำหนดลำดับของพฤติกรรมในนิทานได้

ในหนังสือที่พรอพพ์ใช้ชื่อว่า Morphology of the Folktale พรอพพ์ได้อธิบายความหมายของคำว่า “Morphology” ว่าโดยทั่วไปคำคำนี้หมายถึง การศึกษารูปแบบ (forms) เช่น ในวิชาพฤกษศาสตร์ หมายถึงการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ของต้นไม้ เช่น กิ่ง ก้าน ใบ ที่ประกอบกันขึ้นเป็นโครงสร้างของต้นไม้ แต่สำหรับการศึกษาครั้งนี้ พรอพพ์ได้ให้ความหมายของคำนี้ว่าเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นั่นก็คือ ในนิทานจะมีองค์ประกอบ มีพฤติกรรมที่สัมพันธ์กัน เป็นโครงสร้างที่กำหนดการดำเนินเรื่องของนิทานในนิทานประเภทเดียวกัน เช่น นิทานมหัศจรรย์ ก็จะมีพฤติกรรมที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ กันอย่างสม่ำเสมอ และเกิดขึ้นเป็นลำดับต่อเนื่องกัน

หลังจากที่พรอพพ์ได้ศึกษาวิเคราะห์นิทาน เขาพบว่านิทานมีไวยากรณ์เช่นเดียวกับภาษา กล่าวคือ นิทานหนึ่งเรื่องเปรียบเสมือนประโยคหนึ่งประโยคที่ประกอบด้วยประธาน กริยากรรม ซึ่งแต่ละภาษาจะเรียงสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาก่อน ก็แล้วแต่ลักษณะเฉพาะของภาษานั้น ๆ นิทานก็เช่นเดียวกัน มีการเรียงร้อยพฤติกรรม (function) ของตัวละครไปตามลำดับจนจบเรื่อง

จากการศึกษานิทานรัสเซีย 100 เรื่อง พรอพพ์ได้ตั้งสมมติฐานว่า

1. พฤติกรรม (function) ของตัวละครจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จะไม่ขึ้นอยู่กับว่าใคร (who) เป็นผู้กระทำ และกระทำอย่างไร (how)
2. จำนวนของพฤติกรรม (function) ในนิทานรัสเซียเท่าที่คนรัสเซียรู้จักและนำมาศึกษานั้นมี 31 พฤติกรรม
3. การลำดับพฤติกรรมในนิทานเรื่องต่าง ๆ จะเหมือนกัน
4. นิทานมหัศจรรย์ทั้งหมดมีโครงสร้างอันเดียวกัน

หลังจากที่พรอพพ์ศึกษานิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียทั้งหมดแล้วก็พบว่า นิทานรัสเซียมีพฤติกรรมหลักจำนวน 31 พฤติกรรม ซึ่งเขาได้ให้ความหมายของพฤติกรรม (function) ไว้ว่า พฤติกรรมคือ คำนามที่บ่งบอกการกระทำ เช่น การห้าม การต่อสู้ การลักพา การทดสอบ เป็นต้น

พฤติกรรมที่ปรากฏในนิทานมีลักษณะดังนี้คือ

1. มีสาระสำคัญอย่างย่อ ๆ
2. มีคำจำกัดความ 1 คำ
3. ใช้สัญลักษณ์ธรรมดา ๆ ที่เข้าใจง่าย

เช่น พฤติกรรม (γ) ตัวเอกถูกห้ามไม่ให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง นี่คือสาระสำคัญอย่างย่อ ๆ ซึ่งมีคำจำกัดความ คือ การห้าม และใช้สัญลักษณ์ตัว (γ)

การจำแนกพฤติกรรมตัวละครของ พรอพพ์

พรอพพ์แทนค่าพฤติกรรมทั้ง 31 พฤติกรรมที่พบในนิทานรัสเซีย ดังนี้

1. สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวที่อายุมากกว่าหรือน้อยกว่าออกไปจากบ้าน แทนค่าด้วย (β)
2. ตัวเอกถูกห้ามไม่ให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แทนค่าด้วย (γ)
3. ข้อห้ามนั้นถูกละเมิด แทนค่าด้วย (δ)
4. ตัวโกงพยายามสืบหาข้อมูลของตัวเอก แทนค่าด้วย (ϵ)
5. ตัวโกงได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอก แทนค่าด้วย (ξ)
6. ตัวโกงพยายามที่จะตบตาตัวเอก เพื่อที่จะลักพาตัวเอกหรือครอบครองทรัพย์สิน ของตัวเอก แทนค่าด้วย (η)
7. ตัวเอกหลงเชื่อกลอุบายของตัวโกง แทนค่าด้วย (θ)
8. ตัวโกงทำร้ายหรือทำอันตรายสมาชิกในครอบครัว แทนค่าด้วย (A)

- 8a. สมาชิกในครอบครัวขาดบางสิ่งหรือปรารถนาบางสิ่ง แทนคำด้วย (a)
9. เมื่อเกิดความโชคร้ายหรือความขาดแคลน ตัวเอกถูกร้องหรือได้รับคำสั่งให้ไปค้นหา ตัวเอกได้รับอนุญาตให้ไปหรือถูกส่งตัวไปหา แทนคำด้วย (B)
10. ตัวเอกยินยอมที่จะออกไปเสาะหา แทนคำด้วย (C)
11. ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน แทนคำด้วย (↑)
12. ตัวเอกได้รับการทดสอบ, ถามคำถาม, ถูกโจมตี ซึ่งทำให้ต้องมีผู้วิเศษหรือคนมาช่วย แทนคำด้วย (D)
13. ตัวเอกมีปฏิกิริยาต่อผู้วิเศษ (ในด้านบวกหรือในด้านลบ) แทนคำด้วย (E)
14. ตัวเอกได้ของวิเศษ แทนคำด้วย (F)
15. ตัวเอกถูกส่งตัวไปยังที่ซ่อน แทนคำด้วย (G)
16. ตัวเอกและตัวโกงต่อสู้กันตัวต่อตัว แทนคำด้วย (H)
17. ตัวเอกได้รับบาดเจ็บ แทนคำด้วย (J)
18. ตัวโกงแพ้ แทนคำด้วย (I)
19. ความโชคร้ายหรือความขาดแคลนนั่น ๆ หหมดไป แทนคำด้วย (K)
20. ตัวเอกกลับบ้าน แทนคำด้วย (↓)
21. ตัวเอกถูกตามล่า แทนคำด้วย (Pr)
22. การช่วยตัวเอกจากการตามล่า แทนคำด้วย (R_s)
23. ตัวเอกซึ่งไม่มีใครรู้จักกลับบ้านหรือไปยังเมืองอื่น แทนคำด้วย (o)
24. ตัวเอกปลอม แทนคำด้วย (L)
25. มีการเสนองานยากให้ตัวเอกทำ แทนคำด้วย (M)
26. ตัวเอกทำงานสำเร็จ แทนคำด้วย (N)
27. ตัวเอกเป็นที่รู้จัก แทนคำด้วย (Q)
28. คนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกเปิดเผย แทนคำด้วย (Ex)
29. ตัวเอกในโฉมหน้าใหม่ แทนคำด้วย (T)
30. ตัวโกงถูกลงโทษ แทนคำด้วย (U)
31. ตัวเอกแต่งงานและขึ้นครองบัลลังก์ แทนคำด้วย (W)

โดยทั่วไปนิทานเรื่องหนึ่งจะเริ่มเรื่องด้วยการกล่าวถึงความเป็นมาของตัวละคร ซึ่งพรอพท์กล่าวว่า นี่คือเหตุการณ์เริ่มต้นของนิทานแทนค่าด้วย (α) แม้ว่าจะไม่ใช่พฤติกรรม แต่มันก็คือองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญในนิทาน ต่อจากเหตุการณ์เริ่มต้นก็มี 31 พฤติกรรม ดังต่อไปนี้

1. สมาชิกคนหนึ่งของครอบครัวออกไปจากบ้าน (β)

1.1 สมาชิกที่มีอายุมากกว่าออกจากบ้านไป เช่น พ่อแม่ออกไปทำงาน พระราชาออกเดินทาง ไกลพล่อยให้หมเหืออยู่ในความดูแลของคนแปลกหน้า พ่อค้าเดินทางไปที่ต่างแดน โดยทั่วไปรูปแบบของการขาดหายหรือการไม่อยู่ คือ การไปทำงาน ไปเที่ยวป่า การไปค้าขาย สงคราม

1.2 รูปแบบของการขาดที่รุนแรง คือ การตายของพ่อแม่

1.3 สมาชิกที่มีอายุน้อยกว่าออกจากบ้านไป เช่น ไปเที่ยว ตกปลา ออกไปเดินเล่น ออกไปเก็บผลไม้

2. ตัวเอกถูกห้ามไม่ให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง (γ) เช่น ห้ามไม่ให้ออกไปจากทุ่งหญ้า ห้ามไม่ให้ออกจากหอคอย การห้ามจะเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการขอร้องหรือมีการแนะนำ

3. ข้อห้ามนั้นถูกละเมิด (δ) พฤติกรรมการละเมิดจะสอดคล้องกับพฤติกรรมการห้าม เมื่อมีการห้ามก็จะมีกรละเมิด เป็นช่องทางให้ตัวละครตัวใหม่ปรากฏในนิทาน “ตัวโกง” เป็นตัวละครใหม่ที่เข้ามาบีบคั้นในนิทาน เพื่อรบกวนความสงบสุขของครอบครัวตัวโกงเป็นสาเหตุของความโชคร้าย ความเสียหาย และอันตราย ตัวโกงอาจเป็นมังกร ปีศาจ โจร แม่มด เป็นต้น

4. ตัวโกงพยายามสืบหาข้อมูลของตัวเอก (ϵ) การสืบหาเป็นจุดประสงค์เพื่อให้รู้ที่อยู่ของตัวเอกให้แน่ชัด และมีเป้าหมายที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งบางครั้งตัวเอกก็เป็นผู้บอกข้อมูลของตนให้กับตัวโกงเอง

5. ตัวโกงได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอก (ζ) ตัวโกงได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอกอย่างตรงไปตรงมา เช่น ลิงตอบคำถามของหมีว่า “นำฉันไปในสวนและขว้างฉันไปที่พื้น ที่ที่ฉันติดอยู่นั่นก็คือรังผึ้ง” และบางครั้งตัวโกงก็ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับตัวเอกโดยบังเอิญ เช่น แม่เลี้ยงถามกระจก ว่าเธอสวยไหม กระจกตอบว่าสวย แต่ยังมีผู้ที่สวยกว่านั้น ก็คือ ลูกเลี้ยงของท่านที่อยู่ในป่า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้แม่เลี้ยงรู้ว่าลูกเลี้ยงอยู่ที่ไหน

6. ตัวโกงพยายามคบตตัวเอก (η) ตัวโกงใช้วิธีการปลอมตัว เช่น มังกรปลอมตัวเป็นแพะทอง นอกจากการปลอมตัวก็จะใช้วิธีการโน้มน้าว เช่น แม่เลี้ยงแนะนำให้อาบน้ำในบ่อน้ำร้อน หรือใช้เวทมนต์คาถาในการคบตา ข้อสังเกตอันหนึ่งคือ การคบตตัวเอกมักจะประสบความสำเร็จ ซึ่งจะนำไปสู่พฤติกรรมต่อไป

7. ตัวเอกหลงเชื่อกลอุบายของตัวโกง (Θ) ตัวเอกเห็นด้วยกับคำโน้มน้าวของตัวโกง เช่น ให้แหวน ไปที่บ่อน้ำร้อนตามคำชักชวน และตัวเอกมีปฏิกิริยาตอบสนองเวทมนต์ ทำให้ตัวโกงทำงานได้โดยสะดวก

8. ตัวโกงทำร้ายหรือทำอันตรายสมาชิกในครอบครัว (A) พฤติกรรมนี้มีความสำคัญมาก เพราะทำให้เกิดปมปัญหา และนำไปสู่เรื่องราวต่าง ๆ มากมายในนิทาน ทั้งนี้พฤติกรรมก่อนหน้านี้นี้ ไม่ว่าจะเป็นการขาด การละเมิด การได้รับข้อมูล การตบตาตัวโกง ล้วนเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อเตรียมไว้สำหรับพฤติกรรมที่ 8 นี้โดยตรง ลักษณะของการทำร้ายมีหลากหลายวิธี เช่น การลักพาตัว การปล้นสะดม การทำลายพืชผล การทำร้ายร่างกาย การหลอกล่อ และการจับได้ เป็นต้น

8a. สมาชิกในครอบครัวขาดบางสิ่งหรือปรารถนาบางสิ่ง (a) รูปแบบของการขาดมีทั้ง การขาดแคลนเจ้าสาว ความต้องการของวิเศษ จะเห็นว่านิทานทุกเรื่องจะเริ่มต้นที่ความขาดแคลน ความไม่พอเพียง ซึ่งนำไปสู่สถานการณ์อันเลวร้าย

9. เมื่อเกิดความโชคร้าย ตัวเอกถูกรื้อหรือได้รับคำสั่งให้ไปค้นหา ตัวเอกได้รับอนุญาตให้ไปหรือถูกส่งตัวไปหา (B) พฤติกรรมนี้ทำให้เห็นบทบาทของตัวเอกชัดเจนขึ้น ซึ่งลักษณะของตัวเอกมี 2 ประเภท คือ ผู้ค้นหา และ Victimized heroes สาเหตุที่ตัวเอกต้องออกจากบ้าน เช่น ได้รับการรื้อหรือได้รับคำสั่งโดยตรงให้ออกไปค้นหา ถูกเนรเทศออกจากบ้าน เป็นต้น

10. ตัวเอกยินยอมที่จะออกไปเสาะหา (C) การที่ตัวเอกถูกส่งตัวไปหา ไม่ว่าจะเป็นการถูกเนรเทศ การถูกเวทมนตร์สะกด เป็นสิ่งที่ตัวเอกไม่ได้ยินดีที่จะกระทำ

11. ตัวเอกเดินทางออกจากบ้าน (↑) การออกจากบ้านของตัวเอก ทำให้ตัวเอกได้ชื่อว่าเป็น the donor การออกจากบ้านทำให้ตัวเอกสามารถกำจัดความโชคร้ายให้หมดไป ซึ่งมีการกระทำที่หลากหลาย และทำให้ได้รับของขวัญในเวลาต่อมา

12. ตัวเอกได้รับการทดสอบ, ถามคำถาม, ถูกโจมตี ซึ่งทำให้ต้องมีผู้วิเศษหรือคนมาช่วย (D) หลังจากที่ตัวเอกออกจากบ้าน ก็จะต้องเผชิญกับอุปสรรคต่าง ๆ มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการทดสอบความสามารถ การตอบคำถาม ซึ่งถ้าตอบคำถามอย่างสุภาพอ่อนโยนก็จะได้รับความช่วยเหลือ แต่ถ้าเป็นในทางตรงกันข้าม ตัวเอกก็จะไม่ได้รับความช่วยเหลือใด ๆ และในบางครั้ง ตัวเอกอาจได้รับเกียรติให้เป็นคนกลางที่จะตัดสินปัญหา ซึ่งก็ถือว่าเป็นการแสดงความสามารถอีกประการหนึ่ง

13. ตัวเอกมีปฏิกิริยาต่อผู้วิเศษ (ในด้านบวกหรือในด้านลบ) (E) การตอบสนองการกระทำของผู้ช่วยเหลือในอนาคต ก็คือ การให้ความช่วยเหลือผู้เคราะห์ร้าย สำหรับการตอบคำถามผู้ทดสอบ ตัวเอกอาจจะตอบหรือไม่ตอบคำถามก็ได้

14. ตัวเอกได้ของวิเศษ (F) ของวิเศษที่ตัวเอกได้รับ มีทั้งสัตว์และที่เป็นสิ่งของ ซึ่งอาจมีผู้ให้มา ซื้อมา หรือ ได้รับมาด้วยความบังเอิญ เช่น ตัวเอกพบม้าวิเศษในที่ดินของเขาตัวเอง หรือ เมื่อตัวเอกอยู่ในภาวะคับขันก็มีของวิเศษมาช่วยทันที ตัวเอกจะมีคุณสมบัติที่พิเศษเหนือผู้อื่น

15. ตัวเอกถูกส่งตัวไปยังที่ซ่อน (G) การซ่อนตัวของตัวเอกมีหลากหลายวิธี เช่น ไปทางอากาศ เหาะไป ไปทางน้ำ เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมนี้จะเกิดขึ้นควบคู่ไปกับพฤติกรรมตัวเอกออกเดินทางจากบ้าน (↑)

16. ตัวเอกและตัว โกงต่อสู้กันตัวต่อตัว (H) รูปแบบต่าง ๆ ของการต่อสู้ เช่น ต่อสู้กันในทุ่งโล่ง การแข่งขัน เป็นต้น

17. ตัวเอกได้รับบาดเจ็บ (J) ตัวเอกได้รับบาดเจ็บในระหว่างการต่อสู้

18. ตัวเอกชนะและตัว โกงแพ้ (I) เช่น แพ้ในสนามรบ เล่นเกมไม่ชนะ และถูกเนรเทศ เป็นต้น

19. ความโชคร้ายหรือความขาดแคลนนั่น ๆ หดไป (K) พฤติกรรมนี้เกิดขึ้นควบคู่กับพฤติกรรมของตัว โกง เพราะตัว โกงเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความโชคร้าย ซึ่งความโชคร้ายหดไปอาจเป็นเพราะความฉลาดและความสามารถของตัวเอก หรืออาจมีผู้มาช่วยเหลือ

20. ตัวเอกกลับบ้าน (↓) เมื่อความโชคร้ายต่าง ๆ หดไป ตัวเอกก็จะเดินทางกลับบ้าน

21. ตัวเอกถูกตามล่า (Pr) ตัว โกงตามล่าตัวเอกด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น เหาะไปในอากาศ ปลอมตัวเป็นสัตว์ พยายามทำลายต้นไม้ที่พระเอกหลบอยู่ เป็นต้น

22. การช่วยตัวเอกจากการตามล่า (Rs) เช่น ผู้ช่วยเหลืออุ้มตัวเอกแล้วเหาะหนีไปอย่างรวดเร็ว หลบหนีเขาไปในโบสถ์ และตัวเอกได้แปลงร่างเป็นสัตว์ พืช และก้อนหิน

23. ตัวเอกซึ่งไม่มีใครรู้จักกลับบ้านหรือ ไปยังเมืองอื่น (o)

24. ตัวเอกปลอม (L) ตัว โกงปลอมเป็นตัวเอก

25. มีการเสนองานยากให้ตัวเอกทำ (M) ซึ่งเป็นการทดสอบความสามารถของตัวเอก พฤติกรรมนี้เป็นที่นิยมมาก งานที่ตัวเอกได้รับมอบหมายให้ทำนั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ให้อาบน้ำในบ่อน้ำร้อน

26. ตัวเอกทำงานสำเร็จ (N) พฤติกรรมนี้จะสอดคล้องกับพฤติกรรมลำดับที่ 25.

27. ตัวเอกเป็นที่รู้จัก (Q) มีผู้จำตัวเอกได้จากรอยแผลเป็น ตัวเอกถูกจำได้หลังจากที่ทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ

28. คนที่ปลอมเป็นตัวเอกถูกเปิดเผย (Ex) พฤติกรรมนี้จะสอดคล้องกับพฤติกรรม ลำดับที่ 27 เพราะเมื่อตัวเอกทำงานสำเร็จ แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ ความลับต่าง ๆ ก็จะถูกเปิดเผย ทำให้ตัว โกงไม่สามารถหลบซ่อนได้

29. ตัวเอกในโฉมหน้าใหม่ (T) ตัวเอกจะมีรูปลักษณ์ใหม่ หรืออาจจะสร้างปราสาทใหม่

30. ตัวโกงถูกลงโทษ (U) หลังจากที่ตัวโกงถูกเปิดเผยความลับ ก็จะถูกลงโทษด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ถูกยิง ถูกเนรเทศ และถูกฆ่า เป็นต้น

31. ตัวเอกแต่งงานและขึ้นครองบัลลังก์ (W)

จะเห็นได้ว่า พฤติกรรมทั้ง 31 พฤติกรรม เป็นเหตุเป็นผลกันสืบเนื่องกันเป็นลำดับและหากพิจารณาให้ดี จะพบว่ามิมีพฤติกรรมที่เข้าคู่กัน เช่น การห้ามก็จะคู่กับการละเมิดการต่อสู้คู่กับการได้รับชัยชนะ เป็นต้น ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้จะสัมพันธ์กัน ทำให้เห็นว่าในนิทานหนึ่งเรื่องจะมีการลำดับพฤติกรรมที่เรียงร้อยกันเป็นอย่างดี น่าสังเกตว่าพฤติกรรมแรกของผู้ช่วยเหลือ (D) ตัวเอกมีปฏิกิริยาต่อผู้วิเศษ (ในด้านบวกหรือในด้านลบ) (E) ตัวเอกได้ของวิเศษ (F) ถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่จะพบในนิทานแทบจะทุกเรื่อง แต่ทั้งนี้ไม่ใช่ว่านิทานเรื่องหนึ่งจะมีพฤติกรรมครบทั้ง 31 พฤติกรรม เพราะบางเรื่องที่เน้นพฤติกรรมการต่อสู้ การได้รับชัยชนะ (H-I) ก็อาจไม่มีพฤติกรรมทดสอบ และตัวเอกผ่านการทดสอบ (M-N) ก็ได้ (พิชญานี เริงศิริ 2542 : 13-17)

ตัวอย่างการวิเคราะห์พฤติกรรมในนิทานรัสเซีย

พรอพฟ์ได้ลองนำนิทานรัสเซียเรื่อง “หงส์ – ห่าน” (The Swan – Geese) มาวิเคราะห์ที่พฤติกรรมของตัวละครในเรื่องดังนี้

เรื่อง หงส์ – ห่าน (The Swan - Geese)

- ณ ที่แห่งหนึ่งมีสองสามีภรรยาอาศัยอยู่ พวกเขา มีความเป็นมาของตัวละครเหตุการณ์
ลูกสาวหนึ่งคนและมีลูกชายหนึ่งคน เริ่มต้น (α)

- หญิงชราพูดกับลูกสาวว่า “ลูกจ๊ะ ลูกจ๊ะ” พ่อกับแม่ - การห้าม (γ)

กำลังจะออกไปทำงานข้างนอก แล้วพ่อกับแม่จะเอาขนมปังชิ้นเล็ก ๆ มาให้หนูนะ แล้วจะกลับมาเย็บเสื้อตัวใหม่ให้หนู และซื้อผ้าพันคอผืนเล็ก ๆ มาฝากด้วย แต่ลูกต้องดูแลน้องชายคนเล็ก และอย่าให้เขาออกไปที่สนามหน้าบ้านนะ”

- หลังจากนั้นพ่อและแม่ก็ออกจากบ้านไป

สมาชิกของครอบครัวที่มีอายุมากกว่า
ออกไปจากบ้าน (β^1)

- และลูกสาวก็ลืมนึกเรื่องที่พ่อและแม่สั่งให้เธอทำอะไร

แรงกระตุ้นที่ทำให้ละเมิดข้อห้าม (M)

- เธอวางน้องชายตัวเล็กของเธอได้หน้าต่างบนสนาม

ตัวโกงได้รับข้อมูลของตัวเอก (ζ^1)

หญ้า แล้ววิ่งออกไปที่สนาม เธอพลัดพลินกับการเล่น

อย่างสนุกสนาน

- ระหว่างนั้นมีหงส์-ห่านบินลงมาจับตัวเด็กชายตัวน้อย ตัวโง่ลักพาตัวเอก (A¹)
ไปด้วยปีกอันแข็งแรง
- เมื่อเด็กสาวกลับมาถึงและมองหาน้องชาย เธอก็พบว่า ความโศคร้ายในรูปแบบต่าง ๆ (B⁴)
น้องชายของเธอไม่ได้อยู่ที่นั่นเสียแล้ว
- เธอรีบวิ่งไปทางนี้ที่ ทางโน้นที่ ด้วยความเหนื่อยหอบ รายละเอียดของการซ้ำ 3 คน
แต่ก็ไม่พบน้องชายของเธอเลย เธอตะโกน น้ำตาไหล
อาบแค้น และร้องครวญคราง เหมือนว่ามีใครมาทำร้าย
พรากเธอไปจากพ่อและแม่ แต่ก็ไม่มีเสียงตอบ
- เธอวิ่งออกไปที่ทุ่งกว้าง ตัวเอกยินยอมที่จะออกไปเสาะหา (C)
ตัวเอกออกเดินทางจากบ้าน (↑)
ความโศคร้าย
- หงส์-ห่านบินไปอย่างรวดเร็ว และหายไปในป่ามืด
- หงส์-ห่านมีชื่อเรื่องความชั่วร้ายมายาวนาน เพราะได้ทำ
ความเสียหายไว้มาก อีกทั้งยังชอบขโมยเด็ก เด็กสาว
เดาว่าพวกหงส์-ห่านคงจะพาน้องชายเธอไป และเธอก็
ตั้งใจว่าจะไล่จับมันให้ทัน
- เธอวิ่งและวิ่งจนกระทั่งมาพบเตาอบอันหนึ่ง การปรากฏตัวของผู้ทดสอบโดยบังเอิญ
- “เตาเจ้า เตาเจ้า ช่วยบอกฉันที่ห่านบินไปที่ไหน”
- “ถ้าเธอกินเค้กข้าวไรย์ ฉันก็จะบอกเธอ”
- “ฉัน ไม่กินเค้กที่ทำจากข้าวสาลีที่ปลูกในบ้านของพ่อ
ฉันหรอก” หลังจากนั้นเด็กสาวก็วิ่งไปพบกับต้น
แอปเปิลและแม่น้ำ ได้ขอร้องให้ต้นแอปเปิลและแม่น้ำ
ช่วย แต่ก็ได้รับคำตอบอย่างเดียวกัน
- เธอวิ่งผ่านทุ่งนา และคงจะวิ่งเตลิดไปในป่าอย่างไร ได้พบกับผู้วิเศษ
จดหมาย ถ้าเธอไม่โศคร้อที่ได้พบกันมันเสียก่อน ผู้อาสาช่วยเหลือ (F₆⁹)
- เธออยากกระทืบเม่นเบา ๆ แต่ก็กลัวว่าจะถูกขนของ
เม่นทิ่ม ผู้วิเศษมาช่วยเหลือโดยปราศจากการ
ร้องขอ (d⁷)
ให้ความช่วยเหลือ (E⁷)
- “เม่นน้อยเจ้า เม่นน้อยเจ้า” เธอร้องถาม “เธอไม่เห็นใช่ บทสนทนา

ไหมว่าห่านบินไปทางไหน”

- “ไกลออกไปทางโน้น” แม่ชี ผู้วิเศษได้ให้ความช่วยเหลือเมื่อได้รับการร้องขอ (F⁹)
- เด็กสาววิ่งออกไปตามทิศทางที่แม่ชี และพบกระท่อมที่พักของผู้ร้าย ตัวเอกไปตามเส้นทางที่ถูกชักนำ (G⁴)
- เด็กสาววิ่งออกไปตามทิศทางที่แม่ชี และพบกระท่อมแห่งหนึ่งเสาทำด้วยขาค่าน มันกำลังยื่นและหมุนไปรอบ ๆ
- ในกระท่อมนั้น Baba Jaga นั่งอยู่ โบกน้ำชูบชีด เป็นอนดิน ลักษณะทางกายภาพของตัวโกง
- มีน้องชายของเธอที่นั่งอยู่บนม้าตัวเล็ก ๆ ด้วย การปรากฏตัวของตัวละครที่ถูกตามหา
- และเขากำลังเล่นแอปเปิลสีทอง ทองคือคุณสมบัติหนึ่งหรือรายละเอียดโดยทั่วไปของตัวละครที่ถูกตามหา
- เด็กหญิงเห็นน้องชายและข่งไปคว้าน้องชายและพาเขาออกไปทัน ได้รับการช่วยเหลือโดยการใช้พลังกำลังหรือด้วยเล่ห์เหลี่ยม (K¹)
- และห่านก็บินไล่ตามเธอมา เข้าปีศาจจู่โจมจะจับพวกเขา เด็กสาวและน้องชายจะไปซ่อนที่ไหนดี การเหาะไปในอากาศ (Pr¹)
- มีการทดสอบอีก 3 ครั้ง คือเด็กสาวไปขอร้อง แม่น้ำ ดันแอปเปิล และเตาอบให้ช่วย คราวนี้ทั้งแม่น้ำ หลบหนีไปได้ในขณะที่ต่อสู้ (Rs⁴)
- แอปเปิล และเตาอบ ช่วยเหลือให้ที่ซ่อนกับเด็กสาวและน้องชาย นิทานเรื่องนี้จบลงที่เด็กทั้งสองกลับถึงบ้าน โดยปลอดภัย

พรอพท์ได้นำพฤติกรรมทั้งหมดมาเรียงต่อกันดังนี้

$$\gamma^1 \beta^1 \delta^1 A^1 C \uparrow \left| \begin{array}{c} [D E^1] \\ d^7 E^7 F^9 \end{array} \right| G^4 K^1 \downarrow [Pr^1 D^1 E^1 F^9 = Rs^4]^3$$

ลิขสิทธิ์ของวิทยลัยเชียงใหม่

Copyright © by Chiang Mai University

All rights reserved

องค์ประกอบในโครงสร้างนิทานของพรอพท์

พรอพท์ตั้งข้อสังเกตว่านิทานเรื่องหนึ่ง ๆ มักเริ่มต้นที่พฤติกรรมการขาดหรือความ
 โชคร้ายของตัวเอก (a) หรือพฤติกรรมตัวโกง (A) แล้วดำเนินไปถึงพฤติกรรมการทำงานและการ
 ขึ้นครองบัลลังก์ (W) การดำเนินเรื่องในระหว่างนั้นอาจมีพฤติกรรมที่ได้ของวิเศษ (F) ตัวเอก
 ได้รับความช่วยเหลือจนโชคร้ายนั้นหมดไป (K) ตัวเอกสามารถหนีจากการติดตาม (Rs) เป็นต้น
 เขาตั้งข้อสังเกตต่อไปว่า การปรากฏตัวและพฤติกรรมของตัวโกงจะเป็นสิ่งสำคัญที่กำหนดการ
 ดำเนินเรื่องในนิทาน ในนิทานแต่ละเรื่องอาจมีการปรากฏพฤติกรรมของตัวโกงได้หลายครั้ง
 บางเรื่องก็อาจมีครั้งเดียว แต่บางเรื่องก็มีพฤติกรรมตัวโกงหลายครั้ง ดังนั้น พรอพท์จึงตั้งข้อสังเกต
 ในเชิงโครงสร้างของนิทานว่า การปรากฏตัวครั้งใหม่ของตัวโกงอาจนับเป็นตอนใหม่ (New move)
 ดังนั้นนิทานเรื่องหนึ่ง ๆ อาจประกอบไปด้วยหลาย move เพื่อให้การวิเคราะห์โครงสร้างดูไม่
 สับสน พรอพท์จึงเสนอว่าควรแยกนิทานเรื่องนั้น ๆ มีกี่ move

ตัวอย่าง

นิทานที่ประกอบไปด้วยหลาย move พรอพท์ได้นำเสนอสูตรโครงสร้างของการ
 ดำเนินเรื่องดังนี้

1. นิทานที่มี 2 move และแต่ละ move ดำเนินต่อกัน จะมีลักษณะโครงสร้าง
 ของเรื่อง ดังนี้

I. A.....W *

II A.....W

2. ถ้า move ใหม่แทรกเข้ามาก่อนที่ move แรกจะจบ จากนั้นเรื่องดำเนิน
 ต่อไปจนจบ จะมีลักษณะโครงสร้าง ดังนี้

I. A.....G-----K.....W *

II. a.....K

(Propp, 1979 : 92)

เงื่อนไขการลำดับเนื้อหาในโครงสร้างนิทานรัสเซียตามทฤษฎีของพรอพท์

พรอพท์ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเงื่อนไขของลำดับเนื้อหาในแต่ละ move ต่อไปดังนี้

1. ถ้านิทานเรื่องใดมี 2 moves, move หนึ่งมักจบดี อีก move หนึ่งมักจบไม่ดี เช่น move แรก แม่เลี้ยงจับไล่ลูกเลี้ยงออกจากบ้าน ต่อมาลูกเลี้ยงได้ช่วยเหลือผู้อื่นจนได้รางวัลที่มีค่ายิ่งเป็นการตอบแทน และได้เดินทางกลับบ้าน, move ที่สอง แม่เลี้ยงจึงจับไล่ลูกตัวเองออกจากบ้านบ้าง (เพราะหวังรางวัลตอบแทน) แต่ลูกตนเองกลับถูกลงโทษ
2. ถ้านิทานเรื่องใดมี 3 moves หรือมีการซ้ำเหตุการณ์ทำนองเดียวกัน 3 ครั้ง ความสำเร็จมักจะเกิดขึ้นในครั้งที่ 3 เช่น มังกรลักพาเด็กผู้หญิงคนหนึ่งไป พี่ชายคนโตออกไปติดตามหาน้องสาว แต่ถูกมังกรจับได้ ต่อมาพี่ชายคนที่ 2 ออกไปตามหาน้องสาว ก็ถูกมังกรจับได้ อีก จนกระทั่งพี่ชายคนที่ 3 ออกไปตามหาน้องสาวคนเล็ก และสามารถช่วยได้ทั้งน้องสาวและพี่ชายอีกสองคนด้วย
3. ถ้าตัวเอกได้รับของขวัญพิเศษ มักจะได้ใน move แรก และได้ใช้ของขวัญนั้นใน move ที่ 2 เช่น ใน move แรก พี่ชายน้องชายเดินทางออกไปหาแม่วิเศษ, ใน move ที่สอง มังกรลักพาเจ้าหญิงไป สองพี่น้องจึงเดินทางไปช่วยด้วยความช่วยเหลือของแม่วิเศษ
4. นิทานบางเรื่องอาจมีเพียง 1 move ซึ่งอาจจะเป็น move แบบ H-I ที่เป็นการต่อสู้ระหว่างตัวโกงและตัวเอก และตัวเอกได้รับชัยชนะ หรือ move แบบ M-N ที่ตัวเอกต้องถูกทดสอบให้ทำงานยาก และตัวเอกทำงานสำเร็จ
5. นิทานบางเรื่องอาจมี 2 moves ซึ่งอาจจะเป็น move แบบ H-I ทั้ง 2 moves ก็ได้ ถ้านิทานเรื่องใดมีทั้ง move (H-I) และ move (M-N) น่าสังเกตว่าใน move แรกมักจะเป็นพฤติกรรม H-I และใน move ที่สองจึงจะเป็นพฤติกรรม M-N

ตัวอย่างนิทานที่มีหลาย moves

1. ตัวอย่างนิทานที่มี 1 move แบบ H-I

ซาร์มีธิดา 3 องค์ ธิดาไปเดินเล่น (↑) และค้างคืนในสวน มังกรเห็นจึงมาลักพาเจ้าหญิงทั้ง 3 คนไป (A) เจ้าหญิงร้องเรียกให้คนช่วย (B) เจ้าชาย 3 องค์มาช่วย (C) เกิดการต่อสู้กับมังกร (H) และได้รับชัยชนะ (I) จึงพาเจ้าหญิงเดินทางกลับเมือง (↓) และได้แต่งงานกับเจ้าหญิง (W*)

2. ตัวอย่างนิทานที่มี 1 move แบบ M-N

มีพ่อค้าสามภรรยาและลูกชาย วันหนึ่งมีนกไต่มาบินถึงกลมาทำนายว่าลูกชายจะนำความอับอายมาให้ พ่อแม่จึงเอาลูกใส่เรือไปปล่อย (A) มีชาวเรือคนหนึ่งมาช่วยไว้ (C) ต่อมาลูกชายของพ่อค้าได้เดินทางท่องเที่ยวไป (↑) ไปถึงเมืองที่ซาร์ประกาศว่า ถ้าใครเขาได้ว่านกระรูงอะไรและสามารถจับนกระรูงออกไปจากสวนได้ จะได้แต่งงานกับเจ้าหญิง เด็กหนุ่มชาวเรือคนนั้นตอบปัญหาได้ (M-N) จึงได้แต่งงานกับเจ้าหญิง (W*) และพาเจ้าหญิงกลับบ้าน (↓) ระหว่างเดินทางได้ช่วยชีวิตชาวเรือเป็นการตอบแทนด้วยการบอกทิศทางพายุได้

3. ตัวอย่างนิทานที่มี 1 move แต่ไม่มีทั้ง H-I และ M-N

มีพี่น้องชายหญิงคู่หนึ่ง น้องสาวอยากออกไปเก็บลูกเบอร์รี่แม่เลยให้พี่ชายออกไปเป็นเพื่อน (↑) พี่ชายเก็บลูกเบอร์รี่ได้มาก น้องสาวเก็บไม่ค่อยได้ พอพี่ชายหลับ น้องสาวก็แอบมาพี่ชาย (A) เกิดตื่นอื้อขึ้นบนหลุมศพของพี่ชาย คนเลี้ยงแกะมาตัดต้นไม้ เอาไปทำเป็นขลุ่ย ต่อมาขลุ่ยร้องเพลงเล่าเรื่องที่ตนถูกน้องสาวฆ่า พ่อแม่รู้เรื่องจึงจับไล่ลูกสาวออกจากบ้านไป

4. ตัวอย่างนิทานที่มี 2 moves, move แรกเป็น H-I, move ที่ 2 เป็น M-N

ซาร์มีโอรส 3 องค์ เจ้าชายสององค์แรกออกไปผจญภัย (↑) และต่อสู้กับชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในแดนที่ แต่สู้ไม่ได้ ครั้นเจ้าชายคนที่ 3 ออกไปผจญภัยบ้าง (↑) ได้สู้กับมังกรและชนะมังกร (H-I) ได้ช่วยเจ้าหญิงที่ถูกมังกรจับไปได้ และพาเจ้าหญิงเดินทางกลับบ้าน

เจ้าชายสององค์แรกแอบมาขโมยเจ้าหญิง (A) และปลอมตัวเป็นเจ้าชายองค์เล็ก ต่อมาได้มาพบกับเจ้าชายองค์เล็กตัวจริง ต้องพิสูจน์ตัวเองตามเงื่อนไขของเจ้าหญิง (M-N) ภายหลังเจ้าหญิงจึงเชื่อ และได้แต่งงานกันไปในที่สุด (W*)

(Propp, 1979 : 94-95)

สรุปสูตรโครงสร้างนิทานมหัศจรรย์รัสเซีย ตามแบบทฤษฎีของพรอพพ์

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบลำดับพฤติกรรมของนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซีย พรอพพ์ได้สรุปเป็นสูตร โครงสร้างนิทานรัสเซีย 4 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. ถ้านิทานเรื่องใดมีแต่เรื่องการต่อสู้และการได้รับชัยชนะของตัวเอง (H-I) โครงสร้างของนิทานจะเป็นดังนี้

ABC ↑ DEFGHJK ↓ Pr Rs L Q Ex T U W*

2. ถ้านิทานเรื่องใดมีแต่เรื่องของการทดสอบความสามารถ (M-N) โครงสร้างของนิทานจะเป็นดังนี้

$$ABC \uparrow DEFGLMJNK \downarrow Pr Rs Q Ex TUW^*$$

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างทั้งสองประเภทนี้มีการลำดับพฤติกรรมตั้งแต่ต้นจนจบที่เหมือนกัน มีเพียงพฤติกรรมการต่อสู้ (H-I) และการทดสอบความสามารถ (M-N) ที่จะเปลี่ยนไป และมีการปลอมเป็นตัวเอก (L) มาอยู่ก่อนพฤติกรรม (M-N)

3. ถ้านิทานเรื่องใดมีทั้งเรื่องการต่อสู้ (H-I) และการทดสอบความสามารถ (M-N) โครงสร้างของนิทานจะเป็นดังนี้

$$ABC \uparrow FH-IK \downarrow LM-NQ Ex TUW^*$$

และถ้านิทานเรื่องใดมี 2 moves พฤติกรรมการต่อสู้ (H-I) จะมาก่อน พฤติกรรมการทดสอบความสามารถ (M-N)

4. ถ้านิทานเรื่องใดไม่มีทั้งการต่อสู้และไม่มีการทดสอบความสามารถ โครงสร้างของนิทานจะเป็นดังนี้

$$ABC \uparrow DEFGK \downarrow Pr Rs Q Ex TUW^*$$

ดังนั้นเมื่อนำการลำดับพฤติกรรมทั้ง 4 ประเภทมารวมกันก็จะได้การลำดับพฤติกรรมที่เป็น สูตรโครงสร้างหลักนิทานรัสเซีย ดังนี้

$$H J I K \downarrow Pr - Rs \bullet L$$

$$ABC \uparrow DEFC \text{-----} Q Ex TUW^*$$

$$LMINK \downarrow Pr Rs$$

วิธีการอ่านสูตรโครงสร้างนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซีย

จุดสำคัญของนิทานรัสเซียจะเริ่มตั้งแต่การปรากฏของพฤติกรรมตัวโกง ซึ่งนำไปสู่ความโชคร้ายของตัวเอกทำให้ตัวเอกเดินทางออกจากเมือง ต่อมาตัวเอกพบผู้ช่วยเหลือ และมักได้รับของขวัญ จากนั้นถ้านิทานเรื่องใดมีการต่อสู้ระหว่างตัวเอกกับตัวโกง เรื่องจะดำเนินไปบนโครงสร้าง (H J I K \downarrow Pr - Rs L) แต่ถ้านิทานเรื่องใดตัวเอกถูกทดสอบความสามารถเรื่องจะดำเนินไปบนโครงสร้าง (L M I N K \downarrow Pr - Rs) ถ้านิทานเรื่องใดมีทั้ง H-I และ M-N

เรื่องก็จะดำเนินตามโครงสร้างด้านบนก่อนแล้วต่อด้วยโครงสร้างด้านล่าง (ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมการต่อสู้จะเกิดก่อนพฤติกรรมทดสอบความสามารถ) จากนั้นจึงตามด้วยเหตุการณ์ที่ตอนจบคือ ตัวโง่อาจปลอมเป็นตัวเอก ตัวโง่ในโฉมหน้าของตัวเอกจะถูกลงโทษ และทำยที่สุดก็การจบลงด้วยการแต่งงานและการขึ้นครองบัลลังก์ (Q Ex T U W*) แต่ถ้านิทานเรื่องใดไม่มีทั้ง H-I และ M-N นิทานเรื่องนั้นก็ข้ามไปในตอนจบเลย

พรอพท์พบว่านิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียทั้ง 100 เรื่อง จะดำเนินเรื่องวนเวียนตามสูตรโครงสร้างนี้ อนึ่งนิทานแต่ละเรื่องไม่จำเป็นต้องมีพฤติกรรมครบตามที่ระบุไว้ในสูตรโครงสร้างนี้แต่การดำเนินเรื่องของนิทานแต่ละเรื่องจะหนีไม่พ้นลำดับเหตุการณ์ตามที่ระบุไว้ในสูตรดังกล่าว การค้นพบสูตรโครงสร้างอันนี้ จึงทำให้พรอพท์สรุปว่า นิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียดำเนินไป โครงสร้างเดียวกัน หรือกล่าวอีกในหนึ่งคือ นิทานมหัศจรรย์ทั้งหมดมีโครงสร้างอันเดียวกัน

(Propp, 1979 : 104-105)

4. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน

ความหมายของนิทานพื้นบ้าน

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา (2514 : 42) ให้ความหมายนิทานพื้นบ้านว่า นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณคดีมุขปาฐะ มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งด้วยการบอกเล่า ซึ่งสอดคล้องกับความคิดของ กิ่งแก้ว อรรถากร (2519 : 12) กล่าวว่า นิทานพื้นบ้าน หมายถึงเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธีมุขปาฐะ นอกจากนั้นยังได้ให้ความหมายในเชิงคติชนวิทยา สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องที่เล่าด้วยนิยายประจำถิ่น (Sage) คำศัพท์ Sage เป็นศัพท์ภาษาเยอรมัน ซึ่งนักวิชาการนิยมใช้เป็นศัพท์สากล หมายถึง เรื่องราวที่แปลกจากธรรมดา เชื่อกันว่าเกิดขึ้นจริง เกิดขึ้น ณ สถานที่ใดสถานที่หนึ่ง แม้เวลาล่วงเลยมานาน อาจเป็นประสบการณ์เล่าถึงสัตว์ประหลาด เทวดา ผี ปีศาจ วิญญาณต่าง ๆ อาจจะเล่าถึงบุคคลที่นับว่าเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ โครงเรื่องมักไม่ซับซ้อน มักมีอนุภาคซึ่งเป็นหัวใจของเรื่องเพียงอนุภาคเดียว

สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นนิทานที่เล่าสืบต่อกันมาในท้องถิ่น ด้วยวิธีการเล่าแบบมุขปาฐะ ใช้ภาษาธรรมดาในการเล่าสื่อสารและเป็นภาษาของท้องถิ่นนั้น ๆ ต้นเค้าเดิมของนิทานมักจะเป็นเรื่องที่มาจากตำนานและอาจเป็นเรื่องจริง และผู้เล่าย่อมแต่งเติมในเรื่องที่ตนเองเล่าบ้าง เพื่อเพิ่มอรรถรสแก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น แต่ก็ยังอิงเนื้อเรื่องเดิมอยู่

ลักษณะนิทานพื้นบ้าน

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2528 : 99-100) กล่าวถึงลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องราวที่เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว มิใช่ร้อยกรอง
2. เล่ากันด้วยปากสืบทอดมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลังเมื่อการเขียนเจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปาก
3. ไม่ปรากฏผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ่างแต่ว่าเป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่าซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่งในอดีตอีกต่อเนื่อง ผิดกับนิยายสมัยใหม่ที่ทราบตัวผู้แต่ง แม้วานิทานที่ปรากฏตัวผู้แต่ง เช่น นิทานของกริมม์ กริมม์ก็อ้างว่า เล่าตามเค้านิทานที่มีมาแต่เดิม ไม่ใช่ตนเองแต่งขึ้นเอง

นอกจากนั้น กรมศิลปากร (2531 : 67) ยังได้ให้คำอธิบายถึงลักษณะนิทานพื้นบ้านสรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องราวหรือนิยายเล่าเรื่อง ซึ่งมีที่มา 2 ประการ คือ เป็นเรื่องที่มีที่มาจากชั้นแรก มาจากการเล่าเรื่องในลักษณะปากต่อปาก แล้วจึงกลายมาเป็นการบันทึกเรื่องราวขึ้น เป็นลายลักษณ์อักษร ประการหนึ่ง และเป็นเรื่องที่มีกำเนิดในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะ หรือไม่ก็ได้รับต้นเรื่องเดิมมาจากที่อื่น แล้วนำมาดัดแปลงเนื้อเรื่อง ตัวบุคคล หรือสถานที่ ให้เข้ากับท้องถิ่นของตนอีกประการหนึ่ง และนิทานพื้นบ้านไม่จำเป็นจะต้องเป็นการเล่าประวัติบุคคล สิ่งของ และสถานที่แต่อย่างใด ทั้งยังมีเนื้อหาที่เป็นอิสระมาก คือ ไม่มีข้อผูกมัดที่จะต้องอ้างอิงความถูกต้อง ความไพเราะ และไม่ต้องยึดติดกับคุณค่าทางจริยธรรมด้วย ทั้งนี้เพราะนิทานพื้นบ้านส่วนใหญ่เป็นการเล่าเรื่องเพื่อความสนุกสนาน และหวังผลในแง่ความบันเทิงให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านมากกว่า

สรุปได้ว่า นิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องเก่าแก่ ที่เล่าสืบทอดกันมาในสังคมเป็นเวลาช้านาน ภาษาที่ใช้เป็นภาษาร้อยแก้วธรรมดา เนื้อเรื่องมีหลายประเภทแล้วแต่การจินตนาการของผู้แต่ง

ประเภทของนิทานพื้นบ้าน

Stith Tompson (1977 : 125) ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านไว้มี 8 ประเภท คือ นิทานมหัศจรรย์ นิทานชีวิต นิทานวีรบุรุษ นิทานประจำถิ่น นิทานอธิบายเหตุ เทวปกรณัม นิทานสตรี และนิทานตลกขบขัน ส่วนประคอง นิมมานเหมินท์ (2528 : 60) ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านออกเป็น 11 ประเภท ดังนี้

1. นิทานมหัศจรรย์ เป็นนิทานพื้นบ้านเดิมเรียกว่า เทพนิยาย (Fairy Tale) เป็นนิทานเกี่ยวกับนางฟ้า เทวดา บางครั้งก็มีนิทานหลายเรื่องที่ไม่มีเทวดา นางฟ้า แต่ก็จัดเป็นนิทานมหัศจรรย์ นิทานประเภทนี้มีเรื่องราวของความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ ซึ่งนิทานมหัศจรรย์นี้ภาษาเยอรมันเรียกว่า marchen ลักษณะ marchen ของยุโรปได้แก่

1. ไม่บ่งบอกสถานที่และเวลาชัดเจน
2. เนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก เช่น ปราสาทราชวัง เจ้าหญิง เจ้าชาย ฯลฯ
3. นางเอกมักเป็นลูกสุดท้อง
4. นิทานเกี่ยวข้องกับเวทมนต์และการแปลงร่าง
5. มีการสัญญาให้รางวัลเมื่อการปฏิบัติงานหรือภารกิจเสร็จสิ้น
6. มีแม่มด ยักษ์ หรือมังกร
7. ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ จำนวน 3 สิ่ง เช่น เจ้าหญิงเป็นลูกคนสุดท้องในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 3 คน
8. อาจมีเพลงหรือบทประพันธ์สั้น ๆ หรือถ้อยคำที่ไม่มีความหมาย แต่มีลักษณะเป็นคาถาหรือคำปริศนา

9. ตัวละครที่ดีเป็นฝ่ายชนะ

2. นิทานชีวิต (Novella) มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานมหัศจรรย์ที่มีขนาดค่อนข้างยาวที่ต่างกันคือ นิทานชีวิตดำเนินเรื่องอยู่ในโลกแห่งความจริง บ่งบอกถึงสถานที่และตัวละครชัดเจน อาจแทรกเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ หรือความมหัศจรรย์ ซึ่งมีลักษณะที่ผู้อ่านผู้ฟังเชื่อว่าเป็นสิ่งที่เป็นไปได้มากกว่าอิทธิปาฏิหาริย์ที่ปรากฏในนิทานมหัศจรรย์

3. นิทานวีรบุรุษ (Hero Tale) เป็นนิทานที่มีขนาดค่อนข้างยาว อาจอยู่ในโลกของจินตนาการหรือโลกที่ดูเหมือนจะเป็นจริงเป็นนิทานที่มีลักษณะเป็นชุด ๆ เล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษคนเดียวหรือหลายคน และมักจะเล่าถึงการผจญภัยของวีรบุรุษที่มีลักษณะเหนือมนุษย์ เช่น เรื่องวีรบุรุษเฮอรัคลีส เซซึอุส และเพอร์ซิอุสของกรีก

4. นิทานประจำถิ่น (Local Tale) ภาษาเยอรมันเรียกว่า Sage เป็นนิทานประเภทที่มีขนาดของเรื่องไม่แน่นอน บางเรื่องก็สั้น บางเรื่องก็ยาว เนื้อเรื่องจะเป็นเรื่องที่แปลกพิสดาร และเชื่อว่าเกิดขึ้นจริงในสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง เพราะตัวละครและสถานที่บ่งบอกไว้ชัดเจน อาจเป็นเรื่องของบุคคลในประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญของบ้านเมือง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ เทวดา สัตว์ หรือผีสาวนางไม้

5. นิทานอธิบายเหตุ (Explanatory Tale) หรือ (Etiological Tale) เป็นเรื่องที่อธิบายถึงกำเนิดความเป็นมาของสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อาจอธิบายถึงกำเนิดของสัตว์บางชนิด สาเหตุที่สัตว์บาง

6. เทวปกรณัม (Myth) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า เทพปกรณัม เป็นเรื่องอธิบายถึงกำเนิดจักรวาล มนุษย์ สัตว์ ปราศกฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ลม ฝน กลางวัน กลางคืน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า และบทบาทหน้าที่ของมนุษย์ ตลอดจนพิธีกรรม การประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ว่าเกิดขึ้นเมื่อไร เพราะเหตุใด

7. นิทานสัตว์ (Animal Tale) เนื้อเรื่องจะมีสัตว์เป็นตัวเอก มีเนื้อหาที่มักแสดงให้เห็นความฉลาดของสัตว์ชนิดหนึ่ง สัตว์ที่เป็นตัวเอกมักมีลักษณะเป็นตัวโกง เพื่อกลั่นแกล้งเอาเปรียบคนหรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งบางทีก็ได้รับความเดือดร้อนตอบแทนบ้างเหมือนกัน สัตว์ที่เป็นตัวเอกในนิทานของแต่ละชาติอาจไม่เหมือนกัน

8. นิทานมุขตลก (Humourous Tale) หรือ (Jest, Num Skill Tale) มักมีขนาดสั้น โครงเรื่องไม่ซับซ้อน ตัวละครอาจเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ จุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่ความไม่น่าเป็นไปได้ต่าง ๆ

9. นิทานศาสนา (Religious Tale) เป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา แต่ไม่ใช่ประเภทเทพปกรณัม นิทานหลายเรื่องเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับการปลอมตัวเป็นขอทานไปทดสอบคนมีน้ำใจ โดยผู้ปลอมตัวคือเทพเจ้า นิทานของไทยก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับพระพุทธรเจ้าและสาวก ซึ่งไม่มีในพระไตรปิฎกหลายเรื่อง นิทานดังกล่าวตามพระศนะของผู้เล่ามักจะเป็นเรื่องจริง

10. นิทานเรื่องผี (Ghost Tale) เป็นนิทานเกี่ยวกับวิญญาณของคนที่ยาไปแล้ว แต่กลับมาหลอกหลอนผู้ที่มีชีวิตอยู่ด้วยรูปร่างและวิธีการต่าง ๆ นิทานเกี่ยวกับผีจะมีปรากฏอยู่ในนิทานของทุกชาติ

11. นิทานเข้าแบบ (Formular Tale) คือ นิทานที่มีแบบสร้างพิเศษ มีโครงเรื่อง มีความสำคัญเป็นรองของแบบสร้าง มีหลายแบบ เช่น นิทานลูกโซ่ นิทานหลอกผู้ฟัง นิทานไม่จบเรื่อง และนิทานไม่รู้จบ

นอกจากนั้น วิเชียร ณ นคร (2531 : 52) ยังได้นำเสนอตามพระศนะของตนเอง โดยเพิ่มเติมนิทานประเภทที่ 12 เข้าไป คือ นิทานปริศนา ซึ่งกล่าวว่านิทานปริศนา (Riddle Tale) หมายถึง นิทานที่มีเนื้อเรื่องหรือถ้อยคำผูกขึ้นเป็นเงื่อนงำให้แก้ให้ทายหรือให้คิด เพื่อให้ผู้ฟังได้แสดงความรู้ความคิดเห็นต่อนิทานที่ได้ฟังหรือได้อ่าน

คุณค่าของนิทานพื้นบ้าน

วิเชียร ฌ นคร (2531 : 30-31) กล่าวถึงคุณค่าของนิทานพื้นบ้านไว้ว่า นิทานพื้นบ้านแต่ละถิ่น แม้จะมีโครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร และฉาก แตกต่างกันตามความคิดอ่านหรือภูมิปัญญาของแต่ละท้องถิ่นก็จริง แต่ก็มีลักษณะร่วมกันอยู่หลายประการ โดยเฉพาะคือเรื่อง “คุณค่า” ของนิทาน ซึ่งอาจสรุปได้ 5 ประการ คือ

1. คุณค่าทางการสำเร็จอารมณ์ หมายถึง คุณค่าในแง่ให้ความสุขเพลิดเพลินต่อผู้ฟังหรือผู้อ่าน เพราะนิทานเป็นวรรณกรรมที่มีตัวละครแสดงประวัติความเป็นมา แสดงพฤติกรรม หรือการแสดงออกของตัวละคร สามารถสร้างความสนุกสนาน แฝงความรู้ และคติเตือนใจให้แก่ผู้ฟังได้ การฟังนิทานจึงเป็นการสำเร็จอารมณ์อีกวิธีหนึ่ง

2. คุณค่าทางสังคมสัมพันธ์ หมายถึง คุณค่าในแง่การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่มพวก เพราะการฟังนิทานมักฟังกันในหมู่เครือญาติ เพื่อนฝูง หรือในหมู่บ้าน การฟังร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความสนิทมักคุ้น ความรักและความเข้าใจกันมากขึ้น

3. คุณค่าทางปัญญา หมายถึง คุณค่าในแง่การสร้างความรู้และเสริมสร้างสติปัญญาแก่ตนเอง การได้ฟังนิทานก็เท่ากับการได้ฟังความคิดและภูมิปัญญาของผู้ประพันธ์ ซึ่งได้กลั่นกรองและทดสอบมาจากสังคมรุ่นต่าง ๆ มามากแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความมีภูมิปัญญาแก่ผู้ฟังได้มาก ขณะเดียวกันก็ได้รับความรู้เรื่องศัพท์สำนวนภาษาควบคู่กันไปด้วย

4. คุณค่าทางสังคมประภคต หมายถึง คุณค่าในแง่การปลูกฝังและถ่ายทอดความคิดและความเชื่อของสังคมไปยังสมาชิกใหม่ของสังคม สังคมมนุษย์มีวัฒนธรรมในการสืบทอดและดำรงเผ่าพันธุ์หลายวิธี การเล่านิทานก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ใช้เพื่อการนี้

5. คุณค่าทางการศึกษาวัฒนธรรม หมายถึง คุณค่าในแง่สะท้อนภาพสังคมแก่ผู้ฟังทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา นิทานเป็นมรดกทางปัญญาของผู้คนในสังคมหนึ่ง ๆ เมื่อผูกนิทานขึ้นจึงหนีไม่พ้นที่จะต้องเอาความคิดและค่านิยมในยุคสมัยนั้น ๆ เข้ามา การศึกษานิทานจึงเท่ากับเป็นการศึกษาวัฒนธรรมของชุมชนไปในตัว

5. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ความหมายของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2521 : 2) ให้ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอนว่า หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครูและนักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้า อภิปราย บรรยาย อบรม สาธิต ปฏิบัติงาน จัดนิทรรศการ และการศึกษาสถานอื่น ๆ ส่วนทัศนีย์ สุขเมธี (2533 : 189-190) ได้อธิบายถึงความหมายของการจัดกิจกรรม

การเรียนการสอนว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่กระทำขึ้นเพื่อให้มีการเรียนการสอนในครั้งนั้น โดยการสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้และสนุกสนานเพลิดเพลิน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดการเรียนการสอนวรรณกรรมท้องถิ่นในส่วนของนิทานพื้นบ้านโดยอาศัยกระบวนการและรูปแบบการสอน ดังนี้

1. กระบวนการสอนแบบนิรมิตวิทยา (Constructivism)
2. รูปแบบการสอนแบบสืบสวนสอบสวน (Inquiry Training Method)
3. กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจ (Cooperative Learning)

ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. กระบวนการสอนแบบนิรมิตวิทยา (Constructivism)

การสอนแบบนิรมิตวิทยา เป็นการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ “ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง” โดยเชื่อมโยงความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นกับความรู้เดิมที่มีอยู่แล้ว การสร้างองค์ความรู้ใหม่ของนักเรียนจะได้รับการดำเนินกิจกรรมที่นักเรียนร่วมกันศึกษาค้นคว้า ทดลอง อภิปราย ระดมสมองหรือศึกษาไปความรู้ เป็นต้น ส่วนการตรวจสอบว่าความรู้ใหม่ถูกต้องหรือไม่นั้นทำได้โดยนักเรียนตรวจสอบเอง ให้กลุ่มผู้เรียนด้วยกันตรวจสอบ และครูจะเป็นผู้ช่วยเหลือให้การตรวจสอบนั้นถูกต้องยิ่งขึ้นทีหลัง

จิราภรณ์ ศิริทวี (2540 : 5) ได้กล่าวถึงลักษณะการเรียนแบบสร้างองค์ความรู้ว่า ถ้าการเรียนรู้อของนักเรียนมีลักษณะเป็นการเรียนแบบสร้างองค์ความรู้ สภาพห้องเรียนจะมีความแตกต่างจากสภาพห้องเรียนปกติอย่างไร ดังนี้

สภาพห้องเรียนปกติ (Traditional Classrooms)	สภาพห้องเรียนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนสร้าง องค์ความรู้ (Constructivist Classrooms)
-หลักสูตรนำเสนองจากรายละเอียดย่อยๆ ไปสู่องค์รวม เน้นทักษะพื้นฐาน	-หลักสูตรมองจากองค์รวมไปหารายละเอียดต่างๆ เน้นที่ความคิดรวบยอดหลักๆ
-กิจกรรมการสอนเน้นรูปแบบตามหลักสูตรกำหนด	-กิจกรรมการสอนเน้นให้นักเรียนถามคำถามเพื่อเป็นแนวทางการหาข้อสรุป
-กิจกรรมการเรียนเป็นไปตามบทเรียน	-กิจกรรมการเรียนเน้นให้นักเรียนหาข้อมูลและเรียนรู้ด้วยการกระทำหรือด้วยสื่อที่จับต้องได้

สภาพห้องเรียนปกติ (Traditional Classrooms)	สภาพห้องเรียนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนสร้าง องค์ความรู้ (Constructivist Classrooms)
<ul style="list-style-type: none"> -สภาพของนักเรียนเป็นเสมือนกระดานชนวนต่างๆ ที่ครูมีหน้าที่ขีดร่องรอยลงไป - บทบาทของครูคือผู้สั่งการ - ครูต้องการคำตอบที่ถูกต้อง 	<ul style="list-style-type: none"> -นักเรียนถูกคาดหวังให้เป็นนักคิดที่สามารถสร้างทฤษฎีเกี่ยวกับสิ่งที่เรียนได้ - บทบาทของครูคือผู้จัดการทำให้เกิดการเรียนรู้ -ครูต้องการให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นที่หลากหลายเพื่อให้สามารถค้นหาจุดยืนของความคิดของตนเอง
<ul style="list-style-type: none"> -กิจกรรมการวัดผลและประเมินผลถูกแยกส่วนจากกิจกรรมการสอน ส่วนมากเน้นที่การสอบ 	<ul style="list-style-type: none"> -กิจกรรมการสอนและการประเมินผสมผสานกัน รูปแบบการประเมินใช้วิธีการที่หลากหลาย เน้นการสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนขณะทำงาน ผลงานที่นักเรียนสร้างขึ้น และเก็บรวบรวมไว้ใน Portfolio

ดังนั้นขั้นตอนการสอนตามแนวคิดของ “นิรมิตวิทยา” จึงมีดังนี้

ขั้นที่ 1 ปฐมนิเทศ เป็นขั้นเริ่มการสอน ครูควรบอกให้นักเรียนทราบเพียง “หัวข้อ” ที่จะเรียนและวิธีการเรียนในลักษณะที่ครูไม่บอกความรู้ ผู้เรียนจะต้องช่วยกันสร้างความรู้เอง

ขั้นที่ 2 กระตุ้นให้เกิดความคิด เป็นขั้นของกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักเรียนระดมพลังสมองเพื่อแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการค้นพบความรู้ในเรื่องที่จะเรียน โดยใช้ความรู้เดิมเป็นฐานความคิดไปก่อน

ขั้นที่ 3 สร้างความรู้ใหม่ จัดกิจกรรมให้นักเรียนปฏิบัติเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่เรียน

ขั้นที่ 4 ทดลองใช้ความรู้ใหม่ จัดกิจกรรมต่อเนื่องให้นักเรียนนำองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นในขั้นที่ 3 มาใช้ในสถานการณ์ที่ครูกำหนดให้ หรือนักเรียนเป็นผู้กำหนดเองก็จะยิ่งดี

ขั้นที่ 5 สรุป เป็นขั้นที่นักเรียนร่วมหรือช่วยกันสรุปองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนอีกครั้งหนึ่ง

2. รูปแบบการสอนสืบสวนสอบสวน (Inquiry Training Model)

Richard Suchman (อ้างใน James G. Hauwiller, 2532 : 13) ได้คิดรูปแบบการสอนนี้ขึ้น โดยมีธรรมชาติในความอยากรู้อยากเห็นของมนุษย์เป็นพื้นฐาน เขาได้นำรูปแบบการสอนนี้ไปใช้ในการสอนวิทยาศาสตร์ก่อน ต่อมาจึงนำไปใช้กับการสอนสังคมศึกษา

ลักษณะสำคัญของการสอนแบบนี้ คือ ครูจะพยายามนำเสนอปัญหาสถานการณ์ หรือ เรื่องราวที่เป็นปัญหา แล้วชี้แนะให้นักเรียนคิดค้นหาคำตอบ หาความรู้ โดยการตั้งสมมุติฐานพร้อม กับทดสอบสมมุติฐานด้วยการตั้งคำถามถามครูจนกระทั่งสามารถค้นหาคำความจริงหรือคำตอบ นั้นได้

ขั้นตอนการเรียนการสอน

ขั้นที่ 1 นำเข้าสู่ปัญหา ครูจะเริ่มด้วยการอธิบายวิธีการเรียนก่อน จากนั้นครูจึงเสนอ สถานการณ์ให้นักเรียนพบกับปัญหา

ขั้นที่ 2 รวบรวมข้อมูลเพื่อพิจารณา นักเรียนจะพิจารณาลักษณะและธรรมชาติของสิ่งที่ เป็นปัญหา แล้วพยายามคิดหาคำตอบ หรือตั้งสมมุติฐานไว้ในใจ จากนั้นจึงทดสอบความถูกต้อง ของสมมุติฐานด้วยการตั้งคำถามถามครู ซึ่งเป็นคำถามที่ลงท้ายด้วยคำว่า “ใช่หรือไม่” ครูตอบเพียง “ใช่” หรือ “ไม่ใช่” เท่านั้น นักเรียนจะนำคำตอบของครูมาพิจารณา

ขั้นที่ 3 รวบรวมข้อมูลเพื่อทดสอบ เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันพิจารณาคำถามและ คำตอบ เพื่อดูความถูกต้องของสมมุติฐาน ตอนนี้อาจคงสมมุติฐานเดิมไว้หรือเปลี่ยนสมมุติฐานใหม่ ได้ ถ้าเปลี่ยนคำตอบหรือสมมุติฐานใหม่ นักเรียนก็จะตั้งคำถามเพื่อทดสอบสมมุติฐานใหม่อีกจน คิดว่าได้ข้อมูลเป็นที่น่าพอใจ

ขั้นที่ 4 สร้างคำอธิบาย เป็นขั้นที่นักเรียนตกลงใจจะตอบคำถาม อาจเป็นคำอธิบายหรือ สรุปกฎเกณฑ์ก็ได้

ขั้นที่ 5 วิเคราะห์กระบวนการคิด นักเรียนร่วมกันอภิปรายถึงวิธีการคิดหาคำตอบของ บทเรียน

การสอนแบบนี้ทำให้เกิดผลดีต่อนักเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลทางตรง คือเป็น รูปแบบที่สร้างความสามารถในการคิดค้นหาคำความรู้ ความจริง สอนให้รู้จักวิธีการตั้งสมมุติฐาน และทดสอบสมมุติฐานด้วยการตั้งคำถามอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนผลทางอ้อมก็คือ นักเรียนจะเป็น บุคคลที่รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักวิธีการที่จะถามเพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการ เป็นคนมี วิจัยญาณและคิดอย่างสร้างสรรค์ ดังงานวิจัยของ อร่าม วัฒนะ (2536) เรื่อง “การศึกษา เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการแก้ปัญหา และความสามารถในการสร้าง ความคิดรวบยอดของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เรื่อง สิ่งแวดล้อมของนักเรียน ชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 ที่ได้รับการสอนแบบสืบสวนกับการสอนปกติ” พบว่าความสามารถในการแก้ปัญหาและ ความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอดของนักเรียนกลุ่มที่สอนด้วยการสืบสวนสอบสวน สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมซึ่งสอนด้วยวิธีปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และจันทร์หา

ศรีสุข (2530) ได้ทำวิจัยเรื่อง “เปรียบเทียบความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา ด้วยวิธีสอนแบบสืบสวนและวิธีสอนแบบถ่ายทอดความรู้” ผลปรากฏว่า ความสามารถในการคิดเชิงเหตุผลของนักเรียนกลุ่มทดลองสูงกว่าความสามารถเชิงเหตุผลของนักเรียนกลุ่มควบคุม ส่วนสุพิน บุญชูวงศ์ (2542) ได้ทำวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการเรียนวิชาหลักการสอนของนักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีทางการศึกษา สถาบันราชภัฏสวนดุสิต โดยการสอนแบบสืบสวนสอบสวนและการสอนแบบปกติ” ผลการสัมภาษณ์ นักศึกษาที่เรียนวิชาหลักการสอน ส่วนมากมีความพึงพอใจในการเรียน ชอบที่จะคิดวิเคราะห์กับเพื่อน และเห็นด้วยในการนำวิธีแบบนี้ไปใช้ประโยชน์ในตอนฝึกสอน

3. กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจ (Cooperative Learning)

การสอนแบบร่วมมือประสานใจหรือการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการทำงานเป็นทีม ช่วยเหลือสนับสนุนกันและกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และมีความรับผิดชอบร่วมกันทั้งในส่วนตัวและส่วนรวม เพื่อให้กลุ่มได้รับความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ การสอนแบบนี้ Slavin (อ้างใน กรมวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 39) ได้ย้่าว่า

การเรียนแบบร่วมแรงร่วมใจจะช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในแง่ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในทางที่ดี กระบวนการเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจจะทำให้ลดความรู้สึกเหลื่อมล้ำทางด้านเพศ สังคม เศรษฐกิจ และอื่นๆ ลง แต่จะมีความรู้สึกกระตือรือร้นในการช่วยเหลือ การร่วมมือกันเข้ามาแทนที่ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณลักษณะ ดี เก่ง มีความสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเก่งในมิติของมนุษยสัมพันธ์ หรือความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (Interpersonal) ในทางดีงาม

เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจนี้ กรมวิชาการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน) กระทรวงศึกษาธิการ (2542: 38) ได้สรุปลักษณะความแตกต่างระหว่างกระบวนการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจกับการสอนเป็นกลุ่มแบบเดิม โดยเขียนนำเสนอออกมาเป็นแผนภูมิ ดังนี้

ลิขสิทธิ์เป็นของวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

ลักษณะการเรียนรู้ในกลุ่มแบบร่วมมือประสานใจ	ลักษณะการเรียนรู้ในกลุ่มแบบเดิม
<ul style="list-style-type: none"> - มีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย - แต่ละบุคคลรับผิดชอบผลงานของกลุ่มและตนเอง - สมาชิกมีความหลากหลาย - มีส่วนร่วมในความเป็นผู้นำ - ร่วมรับผิดชอบ - เน้นงานและความสัมพันธ์ - พัฒนาทักษะทางสังคม - ครูสังเกตการณ์และแนะนำ - เน้นกระบวนการทำงานของกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่มีการพึ่งพาอาศัยกัน - แต่ละบุคคลไม่ต้องรับผิดชอบผลงานกลุ่ม - สมาชิกมีลักษณะคล้ายกัน - มีผู้นำคนเดียว - รับผิดชอบเฉพาะตน - เน้นตัวงาน - ทักษะทางสังคมถูกละเลย - ครูละเลยบทบาทของกลุ่ม - ไม่เน้นกระบวนการทำงานกลุ่ม

กองส่งเสริมวิทย์ฐานะ สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ (2540 : 88 – 92) ได้เสนอรูปแบบกิจกรรมการสอนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจไว้ 8 แบบ พอสรุปสาระสำคัญของแต่ละแบบได้ดังนี้

1. คู่คิด (Match Mind) นักเรียนจับคู่เพื่อเตรียมเนื้อหาสาระกับนักเรียนคนอื่นโดยใช้การสนทนา

2. คู่ตรวจสอบ (Pairs – Check) นักเรียนจะทำงานเป็นคู่ในกลุ่ม 4 – 6 คน ในแต่ละคู่ นักเรียนจะสลับกัน โดยคนหนึ่งจะเป็นคนแก้ปัญหาขณะที่อีกคนหนึ่งจะเป็นที่เลี้ยง หลังจากนั้นให้แต่ละคู่ตรวจว่าคู่ของตนได้คำตอบเหมือนอีกคู่หรือไม่

3. คู่สัมภาษณ์ (Three Step Interview) นักเรียนจะสัมภาษณ์กันและกันเป็นคู่โดยผลัดกันสัมภาษณ์จากนั้นจึงมาแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ได้เรียนรู้จากการสัมภาษณ์กันในกลุ่ม

4. ร่วมเขียนแผนภาพ (Team Word Webbing) นักเรียนจะช่วยกันเขียนแผนภาพประกอบความคิดหลักข้อความสนับสนุน และโยงเส้นแสดงความสัมพันธ์ของความคิดในแต่ละหัวข้อ

5. คู่อภิปราย (Think – Pair Share) จะเริ่มด้วยผู้สอนตั้งคำถามหรือให้ประเด็นอภิปราย จากนั้นนักเรียนก็จะจับคู่อภิปรายกันเป็นคู่ๆ เมื่อมั่นใจว่าคำตอบของตนถูกต้องดีแล้ว จึงนำคำตอบที่ได้ไปแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในห้องเรียน

6.คู่หู (Partners) นักเรียนจะทำงานเป็นคู่เพื่อช่วยเหลือกันเรียน และทำความเข้าใจสาระสำคัญของเรื่องที่เรียน แต่บางครั้งคู่หนึ่งอาจไปขอปรึกษากับเพื่อนในกลุ่มอื่นที่คาดว่าจะเข้าใจเรื่องดังกล่าวดี หลังจากนั้นจะแลกเปลี่ยนผลงานหรือความเข้าใจกับอีกคู่หนึ่งในกลุ่มจนเข้าใจแจ่มชัด แล้วจึงนำสาระที่ได้ไปถ่ายทอดให้เพื่อนคู่อื่น ๆ

7.โต๊ะกลม (Roundtable) นักเรียนแต่ละคนจะผลัดกันเขียนคำตอบของโจทย์ปัญหาที่ครูให้คนละหนึ่งคำตอบ โดยการส่งกระดาษและดินสอไปรอบๆ กลุ่ม

8.ปริศนาความคิด (Jigsaw) นักเรียนแต่ละคนในกลุ่มจะชำนาญในหัวข้อหนึ่ง ๆ ของเรื่องที่เรียนตามที่ได้ไปศึกษา หรือไปร่วมทำกิจกรรมกับสมาชิกกลุ่มอื่นมา เมื่อกลับเข้ากลุ่มของตนสมาชิกแต่ละคนจะผลัดกันเล่าหรือสอนสมาชิกในกลุ่ม เมื่อสอนหรือเล่าจนครบทุกคนก็จะทำให้นักเรียนทั้งชั้นได้เรียนรู้ครบทุกหัวข้อในเรื่องนั้น ๆ

เกี่ยวกับรูปแบบหรือเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจนี้ กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน) กระทรวงศึกษาธิการ (2542 : 40- 42) ได้เสนอไว้ 9 เทคนิควิธี แต่จะขอนำเสนอเฉพาะเทคนิควิธีที่ไม่ซ้ำแบบกับที่เสนอมาย่างต้นอีก 5 เทคนิควิธี ดังจะเสนอพอสังเขป ดังนี้

1.การเล่าเรื่องรอบวง (Round Robin) เป็นแบบที่เปิดโอกาสให้นักเรียนทุกคนในกลุ่มเล่าประสบการณ์ ความรู้ สิ่งที่ตนศึกษามา หรือสิ่งที่ประทับใจให้เพื่อนๆ ในกลุ่มฟังทีละคน ทั้งนี้ก็เพื่อพัฒนาทักษะการสื่อความหมายให้แก่ผู้เรียนนั่นเอง

2.มุมสนทนา (Corners) จัดนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย แล้วให้แต่ละกลุ่มเข้าไปนั่งตามมุมหรือจุดต่างๆ ของห้องเรียน จากนั้นจึงให้แต่ละกลุ่มช่วยกันคิดหาคำตอบที่ได้ โจทย์ปัญหา มา เมื่อได้คำตอบที่คิดว่าถูกต้องแล้ว จึงเลือกสมาชิกในกลุ่มเป็นตัวแทนไปเล่า หรืออธิบายคำตอบที่คิดได้นี้ให้เพื่อนกลุ่มอื่นฟัง

3.กลุ่มร่วมมือ (Co – op Co – op) เริ่มด้วยการแบ่งนักเรียนในห้องเรียนเป็นกลุ่มย่อยแต่ละกลุ่มย่อยจะร่วมกันศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยสมาชิกแต่ละคนจะแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบ หลังจากทีสมาชิกแต่ละคนทำงานที่ได้รับมอบหมายเสร็จ ก็จะนำผลงานมารวมกันเป็น “ผลงานกลุ่ม” จากนั้นจึงนำผลงานกลุ่มเสนอต่อชั้นเรียน ซึ่งถือว่าความสำเร็จของกลุ่มคือความสำเร็จของสมาชิกทุกคน

4.การร่วมมือกันแข่งขัน (Team Games Tournament) แบ่งนักเรียนทั้งชั้นออกเป็น 3 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะละความสามารรถ โดยให้กลุ่มที่ 1 กับกลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มแข่งขัน กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่เชี่ยวชาญ จากนั้นให้ทุกกลุ่มศึกษาเนื้อหาที่ได้รับมอบหมายจนแตกฉาน หลังจากนั้นกลุ่มที่ 1

และ 2 จะช่วยกันเขียนคำถามไปมอบให้กลุ่มที่ 3 เก็บไว้ร่วมกัน ก่อนที่จะแข่งขันสมาชิกในแต่ละกลุ่มก็จะช่วยกันอภิปรายเกี่ยวกับคำตอบของแต่ละกลุ่มตามเวลาที่กำหนด เมื่อครบเวลาแล้วก็จะถึงเวลาทำการแข่งขันโดยผู้ประสานงาน กลุ่มที่ 3 จะเรียกตัวแทนจากกลุ่มที่ 1 และ 2 สลับกันออกไปจับฉลากคำถามแล้วตอบคำถาม (ออกทีละคน) สมาชิกกลุ่มที่ 3 จะเฉลยคำตอบ ถ้ากลุ่มใดตอบถูกจะได้ข้อละ 1 คะแนน เมื่อสิ้นสุดการตอบคำถาม ก็จะรวมคะแนนของแต่ละกลุ่มเพื่อหากกลุ่มชนะเลิศด้วยการสรุปผลการทำกิจกรรม สิ่งที่ได้เรียนรู้ และข้อเสนอแนะจากครูที่อธิบายเพิ่มเติมในส่วนที่นักเรียนยังไม่เข้าใจ

5.ร่วมกันคิด (Numbered Heads Together) เริ่มด้วยการตั้งคำถามของครู แล้วให้นักเรียนในกลุ่มย่อยช่วยกันคิดหาคำตอบไว้ หลังจากนั้นครูจึงเรียกให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งจากกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตอบคำถาม

จะเห็นได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจมีหลายแบบ แต่จะมีลักษณะสำคัญร่วมกันว่า จะจัดการสอนโดยแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ๆ ภายในกลุ่มจะมีการช่วยเหลือกัน สมาชิกกลุ่มจะมีทักษะในการทำงานกลุ่ม และมีการตรวจสอบเป็นรายบุคคลได้ ซึ่งแต่ละรูปแบบครูสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับระดับชั้น จุดประสงค์ของบทเรียน เนื้อหา และสภาพห้องเรียนของตนได้โดยลำดับขั้นตอนการสอนมี ดังนี้

ขั้นตอนการเรียนรู้แบบร่วมมือประสานใจ

1. **ขั้นเตรียม** ขั้นเริ่มแรกนี้ผู้สอนจะแนะนำเกี่ยวกับการจัดกลุ่ม ระเบียบ บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในกลุ่ม วัตถุประสงค์ของบทเรียน และการทำงานร่วมกัน เป็นต้น
2. **ขั้นสอน** เป็นขั้นที่ผู้สอนให้ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาที่ต้องการและมอบหมายงานให้แต่ละกลุ่ม พร้อมกับอธิบายขั้นตอนการทำงาน
3. **ขั้นทำกิจกรรมกลุ่ม** นักเรียนจะร่วมกันทำกิจกรรมตามบทบาทและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย โดยใช้เทคนิคตามที่ครูกำหนด
4. **ขั้นตรวจสอบผลงานและทดสอบ** ขั้นนี้จะเน้นตรวจสอบผลงานกลุ่มและรายงานบุคคล โดยตรวจว่าแต่ละคนทำหน้าที่ได้ครบถ้วนหรือยัง
5. **ขั้นสรุปและประเมินผล** ขั้นสุดท้ายนี้ผู้สอนกับผู้เรียนจะช่วยกันสรุปสาระของบทเรียน พร้อมกับเพิ่มเติมในส่วนที่ยังบกพร่อง รวมทั้งพิจารณาว่าอะไรคือจุดเด่นของงาน และอะไรคือสิ่งที่ควรปรับปรุง

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับปัญญาสชาดกและปัญญาสชาดกฉบับล้านนา

ปัญญาสชาดกถือเป็นวรรณกรรมเก่าแก่และทรงคุณค่าในหลาย ๆ ด้าน ทั้งในด้านวรรณคดีและประวัติศาสตร์ ดังนั้นจึงมีนักวิชาหลายท่านสนใจศึกษาวรรณกรรมดังกล่าว ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาผลงานสามารถสรุปได้ ดังนี้

นิยะดา สาริกภูติ (2524) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัญญาสชาดก ในหัวข้อประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ปัญญาสชาดกน่าจะแต่งก่อนปีพุทธศักราช 1808 ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นนครทริภุชไชย (ปัจจุบันคือลำพูน) ความนิยมปัญญาสชาดกได้แพร่กระจายไปในประเทศใกล้เคียง คือ พม่า ลาว เขมร ทำให้ดินแดนเหล่านี้มีปัญญาสชาดกเป็นภาษาของตน และเมื่อเปรียบเทียบกับปัญญาสชาดกภาษาไทยแล้ว ฉบับเขมรมีความคล้ายคลึงมากที่สุด และฉบับลาวมีความแตกต่างมากที่สุด ที่มาของปัญญาสชาดกส่วนใหญ่ก็คือ วรรณคดีบาลีและสันสกฤต ในจำนวนนี้อรรถกถาชาดกคือที่มาที่สำคัญที่สุด กล่าวคือมีอิทธิพลในด้าน โครงเรื่องและแนวความคิดต่อชาดกหลายเรื่องในปัญญาสชาดก ส่วนเรื่องพื้นบ้านซึ่งเดิมเคยเชื่อว่าเป็นที่มาจากชาดกนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีอิทธิพลเพียงส่วนน้อย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าปัญญาสชาดกเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของวรรณกรรมร้อยกรองของไทย เท่าที่ศึกษาจากต้นฉบับตัวเขียนและฉบับพิมพ์แล้วพบว่าปัญญาสชาดกเป็นที่มาของวรรณกรรมร้อยกรองประเภทต่าง ๆ ถึง 63 จำนวน ชาดกเรื่องที่ได้รับนิยมนิยมมากที่สุด คือ รดเสนชาดก ซึ่งเป็นต้นเค้าของวรรณกรรมร้อยกรอง 13 จำนวน ในบรรดาวรรณกรรมร้อยกรองที่ได้รับอิทธิพลที่มาจากปัญญาสชาดกนั้น วรรณกรรมประเภทคำพากษ์ (กลอนสวด) สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการปลูกฝังจริยธรรมมากที่สุด นอกจากอิทธิพลในด้านที่มาแล้วปัญญาสชาดกยังมีอิทธิพลในด้าน โครงเรื่อง วิธีแต่งและการตั้งสอนต่อวรรณกรรมทั้ง 63 จำนวนอีกด้วย

ต่อมา เอื้อนทิพย์ พิระเสถียร (2529) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดก โดยทำการศึกษาวิเคราะห์แบบเรื่องและอนุภาคในปัญญาสชาดกฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวน 61 เรื่อง เปรียบเทียบกับดัชนีแบบเรื่องนิทานพื้นเมือง (The Types of the Folktale) และดัชนีอนุภาคนิทานพื้นเมือง (Motif-Index of Folk Literature) ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่านิทานในปัญญาสชาดกสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง นิทานอุทาหรณ์ นิทานมุขตลก และนิทานปริศนา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลก กลุ่มหนึ่งไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ได้แก่ นิทานศาสนา หรือเรียกว่า นิทานทางธรรม และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มผสม กล่าวคือ เนื้อเรื่องบางตอนมีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีบางตอนไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนี ซึ่งตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในดัชนีนี้ มักเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทาง

ศาสนา นิทานเรื่องหรือตอนที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในคัมภีร์หรือที่มีเนื้อหาเป็นนิทานทางโลกนี้ สันนิษฐานได้ว่ามีที่มาจากนิทานพื้นเมืองดั้งเดิม นำมาแต่งเติมเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ให้เป็น ชาค ส่วนนิทานที่ไม่มีแบบเรื่องปรากฏในคัมภีร์หรือนิทานทางธรรมนั้นยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็น นิทานพื้นเมืองหรือไม่ โดยอาจเป็นนิทานที่เรียบเรียงขึ้นใหม่เพื่อสั่งสอนทางศาสนาโดยเฉพาะ หรือเป็นนิทานพื้นเมืองที่มีลักษณะเฉพาะประเภท เฉพาะถิ่น

การวิเคราะห์อนุภาคกระทำตามบทบาท พฤติกรรมของตัวละคร และความมหัศจรรย์ที่ เกี่ยวข้องกับตัวละครในนิทานแต่ละประเภท เปรียบเทียบกับอนุภาคในคัมภีร์อนุภาคนิทานพื้นเมือง ผลการวิเคราะห์อนุภาคทำให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมของชนผู้เป็นเจ้าของนิทาน ได้แก่ ความปรารถนาจะประสบความสำเร็จโดยง่าย ความปรารถนาจะเอาชนะธรรมชาติ ความสัมพันธ์อัน ใกล้ชิดกับเทพเจ้า ความเชื่อในสวรรค์ว่าเป็นสถานที่สวยงามสุขสบาย ความเชื่อในเทพเจ้าว่า มีอำนาจลึกลับชีวิตมนุษย์ ธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ เช่น การออกป่าบำเพ็ญพรต การสร้างโรงงาน การเสวยราชรถเลือกกษัตริย์ ความนับถือพรามณ์ และความเชื่อทางโหราศาสตร์ ค่านิยมดังกล่าว แสดงสัญชาติญาณและความปรารถนาของมนุษย์ทั่วไป ในด้านวัฒนธรรมนั้น มีการแสดงลักษณะ สังคมอินเดียโบราณอย่างเห็นได้ชัด แสดงว่าผู้เรียบเรียงปัญญาสชาดกมีการนำนิทานมาจากคัมภีร์ ภาษบาลีและสันสกฤต โดยมีได้เปลี่ยนแปลงแก่นิทานจากของเดิมมากนัก

ต่อมา ทรเพชร เพชรรุ่ง (2534) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์พระโพธิสัตว์ใน ปัญญาสชาดก ผลการวิจัยสรุปได้ว่า พระโพธิสัตว์ในปัญญาสชาดกมีลักษณะเป็นไปตามแนวคิดที่ มีมาในคัมภีร์ทางพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท โดยเฉพาะคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก กล่าวคือพระ โพธิสัตว์มีทั้งที่กำเนิดเป็นมนุษย์และกำเนิดเป็นสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นมนุษย์นั้นมีลักษณะ รูปร่างดี งดงามตรงตามลักษณะมหาบุรุษ ส่วนพระโพธิสัตว์ที่กำเนิดเป็นสัตว์มิได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์ทั้งสองประเภทนี้เป็นผู้มีจิตมุ่งหมายแน่วแน่ที่จะบำเพ็ญบารมี และสร้างประโยชน์สุข แก่มหาชน ทั้งนี้เพื่อเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จในพระสัมมาสัมโพธิญาณในกาลภาคหน้าดัง พระจริยาวัตรฝ่ายกุศลและการบำเพ็ญบารมีต่าง ๆ อันยากยิ่งที่จะทรงกระทำขณะทรงพระชนม์ชีพ อยู่ในโลก และด้วยเหตุที่พระโพธิสัตว์ผู้เป็นหน่อเนื้อพระพุทธเจ้า เป็นมหาบุรุษผู้เป็นใหญ่แห่ง สรรพสัตว์ทั้งหลาย มีสัตว์ มนุษย์ เทพยดา เป็นต้น ย่อมบังเกิดเหตุอัศจรรย์ขึ้นตลอดช่วงชีวิตของ พระองค์ในการจุติ การสร้างประโยชน์สุขแก่มหาชนและการบำเพ็ญบารมีอันยากยิ่งของบุคคล ทั้งนี้พระบารมีต่าง ๆ เป็นคุณธรรมเฉพาะของผู้ได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์เท่านั้น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 สุภณิดา เชื้ออินทร์ตะ (2544) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์ บทบาทของพระอินทร์ในปัญญาสชาดกฉบับล้านนาจากผลการศึกษาพบว่า บทบาทของ พระอินทร์มีปรากฏอยู่ในนิทานชาดกจำนวนถึง 34 เรื่อง ในลักษณะหรือสัญลักษณ์ว่า “เป็นเทวดา

ผู้พิทักษ์รักษาคณดี” อาทิ การให้ความช่วยเหลือแก่พระโพธิสัตว์ หรือผู้ที่ทำความดี ละเว้นจาก การทำความชั่ว และทำหน้าที่ในการดูแลสังคมให้เกิดความสงบสุขร่วมเย็น ส่วนในด้าน ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องพระอินทร์กับความเชื่อของคนล้านนานั้นได้ข้อสรุปว่า แนวคิด เรื่องพระอินทร์ส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม โดยเน้นในเรื่องการประกอบกุศล กรรมเพื่อเป็นอานิสงส์ผลบุญแก่ชีวิตต่อไปในภายภาคหน้าตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนล้านนาจากโลกทัศน์ของผู้แต่ง ซึ่ง ทำหน้าที่เป็น สื่อกลางในการถ่ายทอดแนวคิดและประสบการณ์ผ่านงานวรรณกรรมท้องถิ่นอีก ด้วย

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์โครงเรื่องของวรรณกรรม

การศึกษาถึงโครงเรื่องหรือ โครงสร้างของวรรณกรรมนั้นเป็นแนวทางการศึกษา วรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้มองเห็นถึงคุณค่าและลักษณะเด่นของวรรณกรรมที่ศึกษา ซึ่งก็ มีนักวิชาการหลายท่านสนใจศึกษา ดังตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานและสรุปได้ ดังนี้

ศิราพร จิตะฐาน (2537) ได้ทำการศึกษาเรื่องตัวเอกและตัวร้ายในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างของวาลาดิมีร์ พรอพพ์ เป็นแนวทางการศึกษา โดยใช้นิทานจากบทละครนอก สมัยอยุธยา มาศึกษาพบว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ มีโครงเรื่องอยู่ 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 เรื่องจะเริ่มกล่าวถึงพระราชามีมเหสีหลายองค์ มเหสีรองเกิดความ อิจฉาริษยามเหสีเอก เมื่อมเหสีเอกคลอดโอรสซึ่งเป็นพระเอก ก็จะถูกกลั่นแกล้งให้ออกจากเมือง เช่น เรื่องสังข์ทอง สังข์ศิลป์ชัย พิณสุริวงส์ เมื่อพระเอกโตขึ้นจึงออกติดตามหาบิดามารดา สุดท้าย ได้ชยาและมีเรื่องทะเลาะกับพ่อตา

ประเภทที่ 2 เรื่องจะเริ่มที่พระเอกเป็นหนุ่มกำลังเสาะหาชายาที่ถูกต้องตาม ประเพณี เช่น ยกศรแล้วจึงได้ธิดาของพระราชามิเมืองนั้นมาครอง เช่น เรื่องการะเกด บางเรื่องอาจ ลักลอบเข้าหาธิดาของพระราช ทำให้มีเรื่องทะเลาะกับพ่อตา พระเอกฆ่าพ่อตาตาย หรืออาจถูก พ่อตาฆ่า เช่น สุวรรณหงส์ แล้วมีฤาษีมาชุบชีวิต ต่อมาภายหลังต้องพลัดพากับชายาองค์นี้ ระหว่างตามหาชายาพระเอกก็หลงเข้าไปเมืองอื่น และพระเอกมักจะทำพฤติกรรมซ้ำ ๆ คือลอบเข้า หาธิดาพระราชามิเมืองนั้น ทำให้โครงเรื่องดังกล่าวนี้พระเอกมีชายาหลายคนในตอนจบ

ประเภทที่ 3 เรื่องจะเริ่มที่พระเอกมีชายาแล้ว พระเอกและชายาออกประพาสป่า แต่มีเหตุให้ต้องพลัดพารากัน อันเป็นเหตุให้พระเอกได้ชยาอีก เช่น เรื่องไชยเชษฐ พระเอกมีชายา อยู่แล้วเจ็ดคนก็ได้ชยาอีกเป็นคนที่แปด ในตอนจบของเรื่องมักมีการอิจฉาริษยากันระหว่างมเหสี เอกและมเหสีรอง

อารี รุ่งเรือง (2539) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์นิทานกลอนอ่าน จากการศึกษาอนุภาคในตอนสำคัญ ทำให้เห็นว่านิทานกลอนอ่านมีโครงเรื่องที่คล้ายคลึงกัน คือ ส่วนมากจะประกอบไปด้วยตอนสำคัญทั้ง 5 ตอน คือ ตอนกำเนิดตัวละครสำคัญ ตอนพลัดพรากออกจากเมือง ตอนได้คู่ครอง ตอนพลัดพรากจากคู่ครอง และตอนกลับมาพบกัน นิทานทุกเรื่องจบลงด้วยความสุข แม้ว่านิทานกลอนอ่านจะมีเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์มาช่วยให้เรื่องสนุกสนานมากยิ่งขึ้น แต่ทุกเรื่องก็มีโครงเรื่องเหมือน ๆ กัน ทำให้ผู้อ่านเดาเรื่องได้

สุรวดี หนูนกคี (2541) ทำการศึกษาวิเคราะห์ตำนานพื้นบ้านลาวพวนจากจังหวัดสุพรรณบุรี โดยได้ทำการศึกษาตามทฤษฎีของทอมป์สันและพรอพท์ โดยได้ศึกษาเปรียบเทียบโครงสร้างนิทานเรื่องท้าวกำพร้าวของสำนวนลาวพวน เขมร และเวียตนาม ผู้เขียนแบ่งนิทานออกเป็นตอนต่าง ๆ และได้เปรียบเทียบพฤติกรรมตัวละครในแต่ละตอนในสำนวนต่าง ๆ เพื่อหาโครงสร้างหลัก ทั้งนี้ได้อาศัยระเบียบและวิธีการวิเคราะห์พฤติกรรมและโครงสร้างนิทานของพรอพท์

ปฐม หงส์สุวรรณ (2542) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ตำนานสุริยคราสและจันทรคราสของชนชาติไทย ซึ่งเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างและเนื้อหาของตำนานสุริยคราสและจันทรคราสสำนวนต่าง ๆ ของชนชาติไทย ในลักษณะวิเคราะห์โครงสร้างของตำนาน ได้ประยุกต์ระเบียบวิธีการของวลาดิเมียร์ พรอพท์ มาใช้ในการจำแนกพฤติกรรมของตำนานสำนวนต่าง ๆ และได้จัดกลุ่มของชนชาติไทย ตามแบบเรื่องและโครงสร้างของตำนาน

พิชญานี เชิงศิริ (2542) ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ คือ นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยทั้ง 4 ภาค จำนวน 61 เรื่อง โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์โครงสร้างนิทานของวลาดิเมียร์ พรอพท์ เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

วรรณกรรมนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย อาจแบ่งโครงเรื่องได้เป็น 3 โครงเรื่อง คือ โครงเรื่องแบบที่ 1 เรื่องเริ่มที่ตัวละครวัยเด็ก โครงเรื่องแบบที่ 2 เรื่องเริ่มที่ตัวละครวัยหนุ่มและโครงเรื่องแบบที่ 3 เรื่องเริ่มที่ตัวเอกมีภรรยาอยู่แล้ว ทั้งนี้วรรณกรรมนิทานบางภาคอาจมีโครงเรื่องครบทั้ง 3 แบบ คือ ภาคกลางและภาคใต้ และบางภาคอาจจะมี 2 โครงเรื่องเท่านั้น คือ ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อนำตอนต่าง ๆ ในโครงเรื่องแต่ละแบบมารวมกัน จะได้ลำดับตอนในวรรณกรรมนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ โดยรวมดังนี้ ตอนวัยเด็ก ตอนได้นาง ตอนได้นางครั้งที่สอง และตอนกลับเมือง ในตอนท้ายพิชญานีก้าวเนื้อหาโดยรวมทั้งหมดว่า วรรณกรรมนิทานของแต่ละภาคมีโครงสร้างหลักที่รองรับและลำดับกำหนดพฤติกรรมและการดำเนินของนิทาน และเมื่อเปรียบเทียบโครงสร้างหลักของนิทานแต่ละภาค พบว่ามีโครงสร้าง

ร่วมกัน จึงทำให้สามารถมองเห็น โครงสร้างหลักของนิทานโดยรวมได้ว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยนี้ประกอบไปด้วยพฤติกรรมและการลำดับพฤติกรรม ที่มีลักษณะเฉพาะของนิทานไทยที่ไม่เหมือนกับโครงสร้างหลักของนิทานรัสเซีย จึงกล่าวได้ว่านิทานในแต่ละวัฒนธรรมมีโครงสร้างหลักที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองที่กำหนดการเดินทางเรื่องของนิทาน เช่นเดียวกับภาษาแต่ละภาษามีไวยากรณ์ของตนเอง

วาสนา ศรีรักษ์ (2544) ได้ทำการวิเคราะห์โครงสร้างของนิทานจีนจำนวน 23 เรื่อง โดยได้ทำการศึกษาตามทฤษฎีของวลาดิเมียร์ พรอพพ์ สรุปรงานวิจัยได้ว่า โครงสร้างการเล่าเรื่องของนิทานจีนเริ่มเรื่องด้วยบ้านเมืองหรือตัวของตัวเอกเองเกิดความขาดแคลน ตัวเอกจึงตัดสินใจเดินทางออกจากบ้าน นอกจากนั้นก็จะเป็นตัวเอกได้รับมอบหมายให้ทำงาน เพื่อแก้ไขความขาดแคลน เมื่อตัวเอกเดินทางออกจากบ้านไป หากเป็นโครงเรื่องนิทานแบบไม่มีตัวโกง พระเอกจะถูกทดสอบด้วยงานยาก ซึ่งต้องไปขอความช่วยเหลือจากผู้ช่วยเหลือ หรือได้พบกับผู้วิเศษโดยบังเอิญจากนั้นได้รับของขวัญวิเศษหรือได้รับความช่วยเหลือจนงานนั้นสำเร็จ

ส่วนโครงเรื่องนิทานแบบมีตัวโกง พระเอกจะถูกทดสอบด้วยงานยาก พระเอกจะถูกกลั่นแกล้งจากตัวโกง จากนั้นตัวเอกต้องใช้ความสามารถในการตบตาตัวโกงให้ตัวโกงหลงเชื่อเพื่อจะได้ข้อมูลของตัวโกง อันจะนำไปสู่หลักฐานในการลงโทษตัวโกงต่อไป และในตอนท้ายพบว่า ตัวละครเอกได้รับของขวัญวิเศษหรือได้รับชัยชนะต่อตัวโกงแล้ว ตัวเอกจะเดินทางกลับบ้านของตน จากนั้นพบกับความขาดแคลนครั้งใหม่อีกครั้ง ตัวเอกจะต้องใช้ของขวัญวิเศษ หรือความสามารถที่ได้รับมาในช่วงแรกแก้ไขปัญหานั้น และในที่สุดตัวเอกก็จะได้รับความโชคดีในรูปแบบต่าง ๆ นอกจากนั้นวาสนายังได้ตั้งข้อสังเกตว่า ตัวเอกในนิทานจีนส่วนใหญ่จะเป็นชายมากกว่าหญิง ถ้าตัวเอกมีคู่ครองตัวคู่ครองที่เป็นหญิงนั้นมักจะไม่มียศบรรพต แต่ถ้าตัวละครหญิงมียศบรรพตก็จะได้รับบทตัวเอกในเรื่องนั้น

วีรวัฒน์ อินทรพร (2544) ได้ทำการศึกษาโครงเรื่องของเชียงใหม่ปัญญาสชาดก หรือ ชิมเมปัญญาส อันเป็นปัญญาสชาดกฉบับพม่า โดยใช้ทฤษฎีการวิเคราะห์ โดยแบ่งประเภทของโครงเรื่องไว้เป็น 2 ประเภทได้แก่ โครงเรื่องที่เป็นนิทานธรรมะแท้ ๆ และนิทานที่มีโครงเรื่องแบบนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ สรุปรผลการวิจัยได้ว่า พฤติกรรมหลักในนิทานเชียงใหม่ปัญญาสชาดก ที่ไม่พบทั้งในนิทานรัสเซียและนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทยคือ พฤติกรรม (ท) อันเป็น พฤติกรรมที่พบในเฉพาะนิทานธรรมะ นอกจากนั้นยังพบอีกว่ามีพฤติกรรมอีกประเภทหนึ่งที่พบในโครงสร้างคือ พฤติกรรมที่พลัดพรากจากคนรัก ซึ่งมีการอธิบายไว้ด้วยว่าเป็น พฤติกรรมจากชาติปางก่อน พฤติกรรมนี้นับว่าขาดไม่ได้ในเชียงใหม่ปัญญาสชาดก ข้อสังเกตอีกประการที่พบจากการวิจัยคือในเชียงใหม่ปัญญาสชาดกแม้จะมีพฤติกรรมหลายอย่างที่คล้ายกับ

นิทาน จักร ๆ วงศ์ ๆ ของไทย แต่ก็มีพฤติกรรมหลายพฤติกรรมที่ถูกปรับเปลี่ยนและลดความสำคัญลง อาทิ พฤติกรรม (A) ที่หมายถึง พฤติกรรมของตัวโกง พฤติกรรม (H-I) ที่หมายถึง พฤติกรรมการต่อสู้กลับถูกลดความสำคัญลงไปอย่างมาก อันแสดงให้เห็นถึงขบวนการปรับเปลี่ยนนิทานให้เป็นนิทานของชาววัดมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้ว่าการมุ่งพฤติกรรมหลักคือ พฤติกรรมการทำทานของตัวเอก และในตอนท้ายตัวเอกจะมีใจฝักใฝ่ในพระพุทธศาสนาเสมอ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านและวรรณกรรมท้องถิ่น

นิทานและวรรณกรรมถือได้ว่าเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมแขนงหนึ่งที่เกิดจากปราชญ์ในท้องถิ่นหรือสังคมนั้น ๆ ช่วยกันรังสรรค์และถ่ายทอดออกมา เพื่อเป็นเครื่องรับใช้และสนองความต้องการของสังคมในแต่ละถิ่นฐาน ฉะนั้นนิทานหรือวรรณกรรมจึงมีจุดร่วมและจุดต่างในเวลาเดียวกัน จึงเป็นเหตุให้นักวิจัยหลายท่านตั้งใจทำการศึกษา ดังนี้

จารุณี กองพลพรหม (2516) ได้รวบรวมคติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่า ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น จากนิทานในท้องถิ่น ผลการวิจัยพบว่า คติชาวบ้านหมู่บ้านเมืองเก่าที่ปรากฏผ่านทางนิทานพื้นบ้านนั้น มีทั้งคุณค่าด้านปรัชญา สุนทรียะ และจริยศาสตร์ อันเป็นเครื่องชี้ให้เห็นจินตนาการ ความเป็นอยู่ คตินิยม และมาตรฐานสังคมของชาวบ้านเมืองเก่า

ประจักษ์ สายแสง (2516) ศึกษาและรวบรวมวรรณกรรมจากตำบลศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วย นิทาน นิยาย ประวัติน่าสนใจ และเพลง จากการวิเคราะห์วรรณกรรมปรากฏว่า ชาวตำบลศรีมาศให้ความสำคัญเป็นอันมากแก่จริยธรรมอันเป็นพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา การเล่าเรื่องให้ขบขันและสนุกสนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุขตลกนั้นใช้วิธีการบิดเบือนเรื่องจากความเป็นจริง บางครั้งใช้ถ้อยคำหยาบโลน แต่ถึงอย่างไรเรื่องเหล่านี้ก็มีคติแฝงอยู่

นอกจากทั้งสองท่านที่กล่าวถึงขั้นต้นแล้วยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่สนใจศึกษาผลงานด้านวรรณกรรมพื้นบ้านดังนี้ จันทร์ศรี สุปัญญากร (2517) ศึกษารวบรวมวรรณกรรมไทยรามัญ จากตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่าจุดมุ่งหมายสำคัญที่แฝงอยู่ในการเล่านิทาน นอกจากทำให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้ว นิทานยังให้ข้อคิดและคติจัดเป็นกลวิธีในการอบรมลูกหลานของชาวบ้าน นอกจากนี้นิทานยังแสดงแนวคิด มาตรฐาน และแนวการปฏิบัติตนในสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันอีกด้วย

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2518) ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมไทยลือจากตำบลห้วยวน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ผู้ศึกษาแบ่งนิทานที่รวบรวมได้ออกเป็น 6 ประเภทคือ นิทานคติ นิทานทรงเครื่อง นิทานปริศนา นิยาย นิทานเรื่องผี และนิทานมุขตลก ผลการศึกษาพบว่า

นิทานที่รวบรวมได้แสดงให้เห็นถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยลื้อหลายด้าน อาทิ ลักษณะของภาษา ชีวิตความเป็นอยู่โดยทั่วไป ความเชื่อและการนับถือศาสนา เป็นต้น นิทานหลายเรื่องมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทย เรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมของต่างชาติ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมของชาติเพื่อนบ้านซึ่งมีต่อวรรณกรรมไทย

ปรีชา อุตระกุล (2520) ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลวังไทรใหญ่ อำเภอ พินาย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อจำแนกประเภทของวรรณกรรมพื้นบ้านตามรูปแบบของเรื่อง โดยวิเคราะห์โครงสร้างของวรรณกรรมที่รวบรวมตามกฎศึกษาคำศัพท์ของวรรณกรรมพื้นบ้าน วิธีการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เป็นเรื่องเล่าถ่ายทอดทางมุขปาฐะ เฉพาะนิทาน นิยาย โดยมีกลุ่มประชากรคือวิทยากรผู้ให้ข้อมูล จำนวน 11 คน ไม่จำกัดเพศ อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป มีภูมิลำเนาอยู่ตำบลวังไทรใหญ่ อำเภอพินาย จังหวัดนครราชสีมา วิเคราะห์จัดทำนำเสนอผลแบบพรรณนาวิเคราะห์ เครื่องมือที่ใช้ คือ เครื่องบันทึกเสียง แถบบันทึกเสียง 20 ม้วน ผลการวิเคราะห์พบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลวังไทรใหญ่สะท้อนให้เห็นประวัติศาสตร์สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ระบบครอบครัว เศรษฐกิจ ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ซึ่งสอดคล้องกับกฎศึกษาคำศัพท์ในนิทานพื้นบ้านของเอ็กซ์เซล (AXEL OLRİK)

ศรีสุดา เอื้อนศรีนทร์ (2520) ศึกษาคติชาวบ้านของชาวไทย ตำบลเรณูนคร จังหวัด นครพนม เพื่อรวบรวมจำแนกประเภทตามรูปแบบ แล้ววิเคราะห์ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมพื้นบ้านกับความเป็นอยู่ วิธีการศึกษา คือ รวบรวมข้อมูลโดยบันทึกเทปจากผู้เล่านิทานซึ่งเป็นชาวไทย ผลการศึกษาพบว่า นิทานของชาวไทยได้รับอิทธิพลมาจากนิทานชาดกและนิทานของชาวไทยใหญ่ถิ่นอื่น นิทานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ชาวไทยมีค่านิยมในด้านการนับถือพุทธศาสนา ยกย่องอำนาจและคนมีเงิน มีความเชื่อเรื่องผีสางเทวดา

ยุพดี จรรย์ยานนท์ (2522) ได้ศึกษานิทานชาวบ้าน ตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เพื่อรวบรวมนิทานชาวบ้านและศึกษา วิธีดำเนินการวิจัยคือ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ถ่ายทอดทางมุขปาฐะ ผู้ให้ข้อมูลเป็นชาวบ้านตำบลจอมพระ อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ อายุตั้งแต่ 30 ปีขึ้นไป เครื่องมือที่ใช้คือ เครื่องบันทึกเสียงและแถบบันทึกเสียง แล้วถอดเทปออกเป็นเนื้อเรื่อง นำเสนอในแบบพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า นิทาน ชาวบ้านได้แสดงให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมเกษตรกรรม ค่านิยมทางสังคมสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา มีความเชื่อทางไสยศาสตร์ และบันทึกความเป็นอยู่ของคนสมัยก่อนได้

ทัศนีย์ ทานตะวณิช (2522) ได้ศึกษาและสำรวจรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 ทำการวิจัย 2 จังหวัด คือฉะเชิงเทราและชลบุรี วิธีการวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่าง 4 จังหวัดแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้เครื่องบันทึกเทปบันทึกเสียง วิทยากรแล้วจัดกระทำ การนำเสนอรูปแบบการวิเคราะห์แบบวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลปรากฏว่า สามารถรวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้าน จำนวน 1,070 เรื่อง ซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้าน 270 เรื่อง และระยะที่ 2 รวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านได้ 591 เรื่อง เป็นนิทานพื้นบ้าน 134 เรื่อง รวมเป็นนิทานพื้นบ้าน 404 เรื่อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน

ผลงานทางวรรณศิลป์หรือวรรณกรรมนั้นเปรียบได้กับเพชรที่ได้รับการเจียรไนออกมาจากภูมิปัญญาของมนุษย์ การที่จะทำให้บุคคลต่าง ๆ ได้รับความรู้หรือสัมผัสกับความงามของวรรณกรรมนั้น จึงถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่ง หน่วยงานการศึกษาเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่เล็งเห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมและวรรณศิลป์ จึงได้มีการศึกษาถึงเรื่องราวของวรรณกรรมและวรรณศิลป์ เพื่อให้เผยแพร่ไปสู่เยาวชน โดยการนำวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ มาวิเคราะห์และจัดสร้างหลักการสอน โดยมีผู้สนใจศึกษาหลายท่านดังนี้

จันทน์ ผลแสง (2541) ได้ทำการวิจัยเรื่องการสร้างหนังสือเรียนวิชา “นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียน” โดยเลือกนิทานพื้นบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาสร้างหนังสือเรียนวิชา นิทานพื้นบ้าน (ท. 031) จำนวน 10 เรื่อง โดยผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามพร้อมทั้งแบบประเมินคุณภาพของหนังสือเรียน เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานสรุปผลได้ว่า ผู้ประเมินมีความเห็นต่อหนังสือเรียนวิชา นิทานพื้นบ้านสำหรับนักเรียนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีค่าเฉลี่ย 2.79

ในปีต่อมา กมลมาลย์ คำแสน (2542) ได้เสนองานวิจัยเรื่อง การศึกษาพัฒนาการศึกษาศาสนาตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมเพื่อการสอนวรรณกรรมท้องถิ่น โดยเลือกพัฒนาการศึกษาศาสนา จำนวน 367 ภาษิต เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ผลการวิเคราะห์พัฒนาการศึกษาศาสนา สรุปได้ว่า ในพัฒนาการศึกษาศาสนาได้สะท้อนลักษณะของการใช้ภาษาของคนในท้องถิ่นที่คิดสร้างสรรค์ถ้อยคำที่เรียบง่าย ชรรณดา มาเปรียบเทียบเพื่อสื่อความคิดความปรารถนาที่ลึกซึ้งในการสั่งสอนคนทั่วไป ในตอนท้ายงานวิจัยนี้ได้มีการนำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์พัฒนาการศึกษาศาสนาตามแนวทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรมและข้อเสนอแนะกิจกรรมสำหรับครูเพื่อประกอบการสอนรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น จำนวน 10 กิจกรรม

และในปี พ.ศ. 2545 วราภา เลาหเพ็ญแสง (2545) ได้ทำการศึกษาตำนานภาคเหนือ เพื่อการสอนวรรณกรรมท้องถิ่น ข้อมูลที่ใช้คือ ตำนานที่เป็นลายลักษณ์อักษรจำนวน 4 เรื่อง คือ ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำนานสุวรรณโคมคำ ตำนานสิงหนวัติ และ ตำนานจามเทวีวงศ์ โดย ทำการวิเคราะห์ 3 ส่วน ได้แก่ 1. การวิเคราะห์ความคิดหลัก 2. การวิเคราะห์คุณค่าที่ปรากฏในเรื่อง 3. การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ และในตอนท้ายได้นำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนตำนาน เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแก่ครูสำหรับประกอบการสอนรายวิชาวรรณกรรมท้องถิ่น (ท. 035) โดยมีการนำเสนอแนวการสอนด้วยการใช้รูปแบบการสอนแบบสืบสอบประกอบการสอนโดยวิธีร่วมมือ โดยมีแนวคิดทฤษฎีตามปรัชญา Constructivism เป็นแนวคิดพื้นฐานสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved